

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Απόψεις παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας και των γονέων τους για
τη φύση: Διαφορές ως προς την εμπειρία βίωσης φυσικής
καταστροφής ή όχι»**

Μαντέ Εμμανουέλα

(Α.Μ: 0118062)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

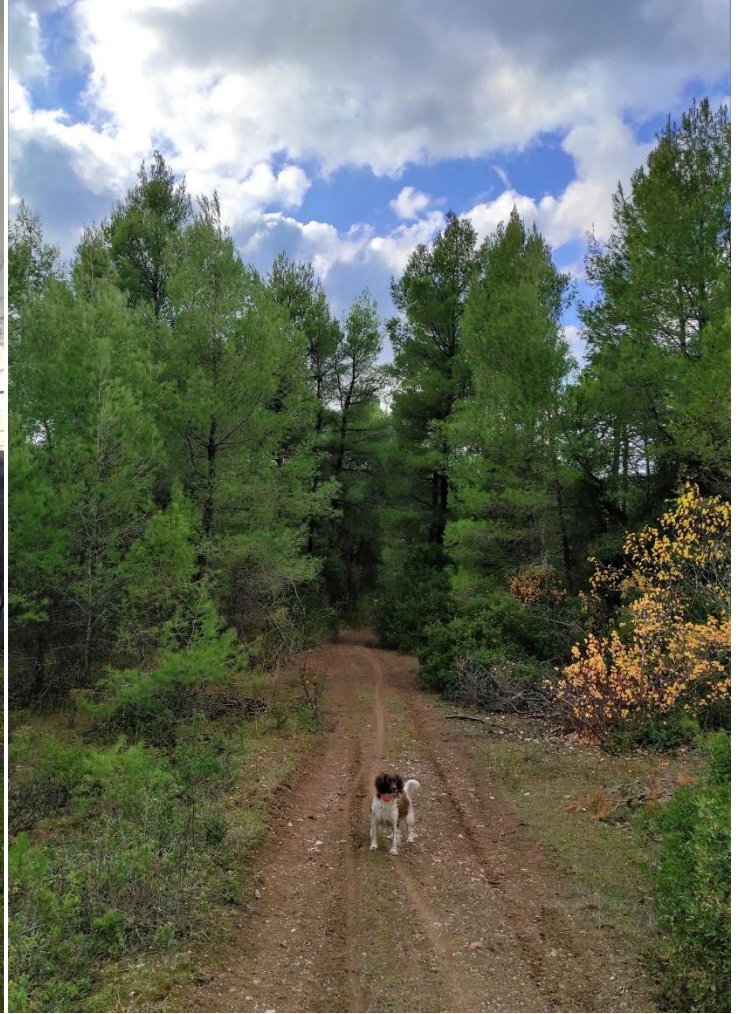
Κ. ΒΛΕΙΩΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Κ. ΑΣΗΜΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Βόλος, Ιούλιος 2022

Β. Εύβοια, Μάιος 2022

Β. Εύβοια, Μάιος 2021

Ευχαριστίες

Η παρούσα Πτυχιακή Εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των προπτυχιακών μου σπουδών στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες καθηγητές της παρούσας Πτυχιακής Εργασίας, τον κ. Γεώργιο Βλειώρα και τον κ. Στέφανο Ασημόπουλο για τη πολύτιμη βοήθεια τους και την καθοδήγησή τους σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας, για τη συμβολή τους στην ανάλυση των δεδομένων της έρευνας και για τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους που συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στη φίλη μου Μίνα Τσιτσικλή, που με βοήθησε στην έρευνα λαμβάνοντας τις συνεντεύξεις από τις 3 οικογένειες στην περιοχή της Μαγνησίας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Τριαντάφυλλο Τριανταφυλλίδη για την πολύτιμη βοήθειά του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας. Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω από καρδιάς την οικογένεια μου και την φίλη μου Αργυρώ, οι οποίοι με στήριζαν στις πιο δύσκολες στιγμές μου.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους γονείς και τα παιδιά, που δέχτηκαν με μεγάλη ευχαρίστηση και προθυμία να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα.

Περίληψη

Από τα αρχαία ακόμη χρόνια η φύση ήταν μία από τις πιο περίπλοκες λέξεις της γλώσσας. Ιστορικά, στα αρχαία χρόνια είχε την έννοια του αναπτύσσω, παράγω. Κατά το Μεσαίωνα, η φύση, όπως και οτιδήποτε εκτός από τον πολιτισμό, ήταν κάτι άγριο και σκοτεινό. Στην εποχή της Αναγέννησης, ο Δυτικός άνθρωπος ανακάλυψε την ομορφιά της φύσης, ενώ ο Διαφωτισμός έφερε το αίσθημα κυριαρχίας του ανθρώπου στη φύση. Τέλος, στη σύγχρονη εποχή ο άνθρωπος νιώθει ολοένα και περισσότερο χωριστός από τη φύση.

Κάποιες έρευνες που μελετούν τις πεποιθήσεις για τη φύση έδειξαν ότι η φύση μπορεί να είναι λουλούδια, δέντρα, ζώα, κελάηδισμα πουλιών, κούρεμα γκαζόν και άλλα. Έδειξαν επίσης ότι η φύση μπορεί να σημαίνει κάτι παρθένο και γαλήνιο, ότι έχει τη δυνατότητα να αναγεννάται αλλά και ότι δε μπορεί να καταστραφεί, γιατί πάντα είναι σε θέση να διατηρεί την ισορροπία της. Από τις έρευνες αυτές αναδεικνύεται επίσης η αισθητική ως σημαντικός παράγοντας της φύσης και ότι η στενή επαφή με τον φυσικό κόσμο σε νεαρή ηλικία προάγει θετικές στάσεις για τη φύση.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει τις απόψεις παιδιών ηλικίας 12 ετών και των γονέων τους για τη φύση, εστιάζοντας στις διαφορές ως προς την εμπειρία βίωσης φυσικής καταστροφής ή όχι.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε, είναι ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις σε 18 άτομα (6 μητέρες, 6 πατέρες και 6 παιδιά), δηλαδή σε 6 συνολικά οικογένειες, 3 από την πυρόπληκτη περιοχή της Β. Εύβοιας και 3 από μία μη πυρόπληκτη, αγροτική περιοχή της Μαγνησίας. Στο πρώτο μέρος, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ερωτήθηκαν σχετικά με τις απόψεις τους για το τι είναι φύση. Στο δεύτερο μέρος, κλήθηκαν να επιλέξουν την εικόνα που τους αρέσει περισσότερο από μία συλλογή 26 εικόνων από φυσικά τοπία και αστικά περιβάλλοντα. Στο τρίτο μέρος, αιτιολόγησαν την επιλογή τους. Για την ανάλυση των απαντήσεων στο πρώτο και το τρίτο μέρος της συνέντευξης χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση.

Η ανάλυση των απαντήσεων έδειξε ότι υπήρχαν διαφορές αλλά και ομοιότητες μεταξύ των ατόμων που είχαν και που δεν είχαν βιώσει φυσική καταστροφή και ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά τους. Για παράδειγμα μία διαφορά ανάμεσα

στους συμμετέχοντες και συμμετέχουσες από την πυρόπληκτη και την μη πυρόπληκτη περιοχή είναι ότι τα άτομα από την πυρόπληκτη περιοχή αναφέρθηκαν στις απόρροιες της φυσικής καταστροφής που βίωσαν, ενώ τα άτομα από τη μη πυρόπληκτη περιοχή δεν έκαναν καμία αναφορά σε αυτές. Έπειτα, ένα παράδειγμα ομοιότητας ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά τους είναι ότι οι περισσότεροι έκαναν αναφορά σε τοπία, στην αισθητική τους και σε δραστηριότητες που κάνουν στη φύση.

Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να αποτελέσουν πεδίο προβληματισμού και αφορμές για συζήτηση με γονείς και παιδιά φέρνοντας τη φύση στο επίκεντρο των προβληματισμών τους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: απόψεις για τη φύση, φυσικές καταστροφές, γονείς, παιδιά, ποιοτική έρευνα, θεματική ανάλυση

Abstract

Since ancient times, 'nature' has been one of the most complex words in many languages. Historically, in ancient times, it had the meaning of developing or producing. In the Middle Ages, nature, like anything other than civilization, was viewed as something wild and dark. In the Renaissance, the Western people discovered the beauty of nature, while the Enlightenment brought to them a sense of mastery over nature. Finally, in modern times, people feel increasingly separated from nature.

Research studies on the beliefs about nature have shown that nature can refer to flowers, trees, animals, birdsong, lawn mowing and more. They have also shown that nature can mean something pristine and peaceful, that it has the ability to regenerate and also that it cannot be destroyed because it can always maintain its balance. These studies have also highlighted that aesthetics is an important factor in nature and that close contact with the natural world at an early age promotes positive attitudes towards nature.

The aim of this research is to study the views of children aged 12 and their parents on nature, focusing on differences between people who have and people who have not experienced a natural disaster.

A qualitative approach was adopted; 18 participants (6 mothers, 6 fathers and 6 children), i.e. a total of 6 families, 3 from the fire affected area of North Evia and 3 from a non-fire affected, rural area of Magnesia, were interviewed with a semi-structured interview protocol. In the first part, the participants were asked about their views on 'what is nature'. In the second part, they were asked to choose one photo that they liked most from a collection of 26 photos of natural landscapes and urban environments. In the third part, they justified their choice. Thematic analysis was used to analyse the responses to the first and third part of the interviews.

The analysis of the responses showed that there were differences and similarities between those who had and those who had not experienced a natural disaster and between parents and their children. For example, one difference between participants from the fire-affected and and participants from the non-fire-affected area is that individuals from the fire-affected area mentioned the consequences of the natural

disaster they experienced, while individuals from the non-fire-affected area did not mention them. Then, an example of similarity between parents and their children is that most of them mentioned landscapes, their aesthetics and activities they do in nature.

These results can be used as openings for reflection and discussion with parents and children, bringing nature at the heart of their concerns.

KEYWORDS: perspectives on nature, natural disasters, parents, children, qualitative research, thematic analysis

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	3
Περίληψη	4
Abstract	6
Περιεχόμενα.....	8
Εισαγωγή	10
Κεφάλαιο 1 – Θεωρητικό υπόβαθρο	11
1.1 Τι είναι Φύση; Μια ιστορική αναδρομή	11
1.2 Απόψεις για τη φύση: Επισκόπηση σχετικών ερευνών	14
1.2.1 Πεποιθήσεις για τη Φύση	14
1.2.2 Η σημασία της επαφής με τη φύση για τη διαμόρφωση σχέσης των ατόμων με το φυσικό περιβάλλον.....	18
1.2.3 Η σημασία της οικογένειας για τη διαμόρφωση σχέσης των ατόμων με τη φύση.....	20
1.2.4 Ο αντίκτυπος της βίωσης φυσικών καταστροφών	21
1.3 Η παρούσα έρευνα	22
Κεφάλαιο 2 – Μέθοδος.....	24
2.1 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα	24
2.2 Μέθοδος	24
2.3 Σχεδιασμός της έρευνας	25
2.3.1 Η θέση της ερευνήτριας.....	25
2.3.2 Συμμετέχουσες και Συμμετέχοντες	25
2.3.3 Συνέντευξη	27
2.3.4 Διαδικασία	28
2.4 Ανάλυση	29
2.5 Ζητήματα δεοντολογίας	30
Κεφάλαιο 3- Αποτελέσματα	32

Κεφάλαιο 4- Συζήτηση	45
4.1 Συζήτηση-Συμπεράσματα	45
4.1.2 Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε πυρόπληκτη και μη πυρόπληκτη περιοχή.....	46
4.2 Περιορισμοί και δυνατά σημεία της έρευνας.....	48
4.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	49
Βιβλιογραφία	51
<i>Ξενόγλωσση</i>	51
<i>Ελληνόγλωσση</i>	53
Παράρτημα.....	55

Εισαγωγή

- My environment is the world as it exists and takes on meaning in relation to me, and that sense it came into existence and undergoes development with me and around me.

-Tim Ingold

Το καλοκαίρι του 2021, η Ελλάδα βίωσε μία από τις πιο καταστροφικές πυρκαγιές στην ιστορία της. Η φωτιά στη Βόρεια Εύβοια εκτιμάται ότι έκαψε τουλάχιστον 600.000 στρέμματα δάσους, γεγονός που την καθιστά ως τη μεγαλύτερη δασική πυρκαγιά στην ιστορία της Ελλάδας. Τα παραπάνω αποτέλεσαν το έναυσμα για την εκπόνηση αυτής της πτυχιακής εργασίας. Το πλούσιο οικοσύστημα της Βόρειας Εύβοιας καταλάμβανε αδιαμφισβήτητα ένα μεγάλο μέρος της ζωής των κατοίκων της, από τους μεγαλύτερους έως τους νεότερους. Η απώλεια του φυσικού πλούτου της περιοχής και οι βιοπαλαιστές κάτοικοί της, οι οποίοι παλεύουν να μείνουν πλάι στην καμένη γη και να επαναπροσδιορίσουν τη ζωή τους, ήταν τα ερεθίσματα τα οποία έπειτα από σκέψη οδήγησαν την ερευνήτρια αυτής της εργασίας να αναρωτηθεί ‘τι είναι φύση’ για τους κατοίκους της πυρόπληκτης περιοχής. Η ερώτηση αυτή ήταν η βάση της εργασίας και οδήγησε και σε άλλα ερωτήματα, όπως αυτά διασαφηνίζονται σε επόμενα κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο, μελετώνται οι σχετικές έρευνες με το θέμα μας, οι οποίες αφορούν τις απόψεις για τη φύση. Πιο συγκεκριμένα, οι έρευνες χωρίζονται σε τέσσερα θέματα, τα οποία αφορούν τις πεποιθήσεις των ατόμων για τη φύση και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τη σχέση των ατόμων με το φυσικό περιβάλλον. Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνάς μας και, στο τρίτο κεφάλαιο, αναλύονται τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων. Στο τέταρτο μέρος, ακολουθούν η συζήτηση και τα συμπεράσματα. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας, παρουσιάζεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Κεφάλαιο 1 – Θεωρητικό υπόβαθρο

Στο κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζεται καταρχάς μία ιστορική αναδρομή του περιεχομένου της έννοιας της φύσης (ενότητα 1.1), η οποία καταδεικνύει ότι η φύση είναι μία σύνθετη έννοια, ο ορισμός της οποίας αλλάζει από τη μία ιστορική περίοδο στην άλλη. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται μία σύνοψη ψυχολογικών ερευνών που μελετούν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι νοηματοδοτούν τη φύση καθώς και παράγοντες που πιθανόν να επηρεάζουν τη νοηματοδότηση αυτή (ενότητα 1.2). Τέλος, επειδή το βασικό θέμα της εργασίας είναι οι διαφορές στις απόψεις για τη φύση ανάμεσα σε άτομα που έχουν και σε άτομα που δεν έχουν βιώσει φυσικές καταστροφές, στην ενότητα 1.2.4 περιγράφεται συνοπτικά ο αντίκτυπος που έχει η βίωση φυσικών καταστροφών στην ψυχολογία του ατόμου.

1.1 Τι είναι Φύση; Μια ιστορική αναδρομή

Η έννοια της φύσης είναι από τις πιο σύνθετες στην ανθρώπινη γλώσσα (Williams, 1983). Ο Williams (1983) και ο Demeritt (2002) έχουν περιγράψει τρεις πιθανές σημασίες της λέξης. Μια πιθανή σημασία είναι η ουσιαστική ποιότητα και ο χαρακτήρας κάποιου πράγματος, μία άλλη είναι η εγγενής δύναμη που κατευθύνει είτε τον κόσμο, είτε τα ανθρώπινα όντα, είτε και τα δύο, και μία τρίτη είναι ο ίδιος ο υλικός κόσμος, συμπεριλαμβανομένων ή μη των ανθρώπινων όντων.

Φύση σύμφωνα με τους Ducarme και Couvet (2020) σημαίνει υπαίθρος, παρθένα μέρη, φυτά και πλάσματα εκτός από τον άνθρωπο. Η χρήση αυτή είναι ιδιαίτερα επίκαιρη στις αντιθέσεις μεταξύ πόλης και υπαίθρου: η φύση είναι αυτό που ο άνθρωπος δεν το έχει φτιάξει, αλλά αν το έφτιαξε πριν από αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ. έναν φράχτη από θάμνους) συνήθως συμπεριλαμβάνεται ως φυσικό.

Η πολυπλοκότητα της λέξης δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου του ότι η φύση είναι μια λέξη η οποία φέρει, για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, πολλές από τις σημαντικότερες παραλλαγές της ανθρώπινης σκέψης (Williams, 1983). Τέλος, το πλήθος και η ποικιλομορφία των αντιλήψεων για τη φύση καθιστά την έννοια σύνθετη, αφηρημένη και ιδιαίτερα δύσκολο να οριστεί. Είναι γεγονός πως η έννοια

της φύσης πλαισιώνεται από σημασιολογική ποικιλομορφία (Ducarme & Couvet, 2020).

Η σημασία της λέξης *φύση* απασχολεί ιδιαίτερα την ανθρωπότητα και αυτό φαίνεται να συμβαίνει από τα αρχαία ακόμη χρόνια, τότε που αποτελούσε το επίκεντρο στους κλάδους της φιλοσοφίας και της επιστήμης. Οι ινδοευρωπαϊκές και οι αρχαίες ελληνικές ρίζες της έννοιας δίνουν μία αφηρημένη εικόνα για τη λέξη, η οποία πλησιάζει στην έννοια του *αναπτύσσω* και του *παράγω*. Στη σύγχρονη εποχή, ως φύση συνηθίζεται να εννοείται οτιδήποτε αντίθετο από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, είτε πρόκειται για τα δημιουργήματα του ανθρώπου (π.χ. τεχνολογικά επιτεύγματα), είτε για καταστάσεις που είναι πέρα από τις δυνατότητές του να ορίσει (φυσικές καταστροφές) (Ducarme & Couvet, 2020).

Ο Wals (1994) υποστηρίζει ότι η εκδοχή του καθενός μας για τη φύση περιλαμβάνει τόσο τον υλικό όσο και τον φυσικό κόσμο (physical and natural world), ο οποίος υπάρχει περισσότερο ή λιγότερο ανεξάρτητα από εμάς και από το ιστορικό, το κοινωνικό και το πολιτιστικό πλαίσιο, στο οποίο ζούμε. Το να λέμε ότι η φύση υπάρχει μόνο ανεξάρτητα από εμάς σημαίνει ότι είναι αδύνατο για τον άνθρωπο να προστατεύσει ή να διατηρήσει τη φύση, διότι και μόνο η πράξη αυτή θα μεταμόρφωνε τη φύση σε αποτέλεσμα της παρέμβασής μας. Ο συγγραφέας λοιπόν αναφέρει κάτι που μπορεί συχνά να μη σκεφτόμαστε. Πώς θα μπορούσαμε να ορίσουμε κάτι ως φυσικό, χωρίς να έχουμε στο μυαλό μας καμία εικόνα για τη φύση; Για τους περισσότερους ανθρώπους, η εικόνα της φύσης περιλαμβάνει θετικά συναισθήματα, όμορφα σκηνικά, φυτά, δέντρα, άγρια ζώα, διάφορα χρώματα και μυρωδιές.

Η παραπάνω εικόνα δεν ήταν πάντα έτσι. Όπως αναφέρει ο Wals (1994), κατά τον Μεσαίωνα, οτιδήποτε εκτός από τον πολιτισμό ήταν άγριο και σκοτεινό. Ακόμη και τα λιγοστά έργα ζωγραφικής της εποχής δεν απεικόνιζαν τη φύση για να αναδείξουν την ομορφιά της, αλλά για να περιγράψουν το σκηνικό. Έπειτα από την εποχή της Αναγέννησης, ο Δυτικός άνθρωπος ανακάλυψε την ομορφιά της φύσης και αναφέρθηκε για πρώτη φορά ο όρος *φυσική εμπειρία* (natural experience), υπό την έννοια που την αντιλαμβανόμαστε σήμερα, όπως όταν κάποιος ανεβαίνει σε ένα βουνό κοντά στο σπίτι του, χωρίς να υπάρχει κάποιος προφανής βιοποριστικός λόγος για να το κάνει. Την εποχή του Διαφωτισμού, η φύση έγινε αντικείμενο μελέτης των

επιστημών. Ο Διαφωτισμός είναι ο πρώτος που έφερε στον άνθρωπο το αίσθημα κυριαρχίας του στη φύση. Σύμφωνα με τον Wals, μέχρι και το 1994, όποτε έγραψε τα παραπάνω, ο δυτικός άνθρωπος εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει τη φύση σαν εργαλείο, έχοντας αναπτύξει σήμερα την αίσθηση ότι είναι χωριστός από τη φύση. Πλέον, σε πολλές χώρες ανά την υφήλιο, η φύση έγινε ένα σπάνιο αγαθό που χρειάζεται προστασία.

Στη σύγχρονη εποχή, ο άνθρωπος νιώθει ολοένα και περισσότερο σαν κάτι ξεχωριστό από τη φύση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένας νόμος των ΗΠΑ για την άγρια φύση το 1964¹, που χαρακτήριζε τη φύση ως κάτι παρθένο και ανεξάρτητο από τον άνθρωπο. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι: «Η άγρια φύση, σε αντίθεση με εκείνες τις περιοχές όπου ο άνθρωπος και τα έργα του κυριαρχούν στο τοπίο, αναγνωρίζεται ως μια περιοχή όπου η γη και η κοινότητα της ζωής της είναι ανεπηρέαστη από τον άνθρωπο [...] μια περιοχή άγριας φύσης ορίζεται περαιτέρω ως μια περιοχή μη ανεπτυγμένης ομοσπονδιακής γης που διατηρεί τον αρχέγονο χαρακτήρα της και την επιρροή της, χωρίς μόνιμες βελτιώσεις ή ανθρώπινη κατοίκηση, η οποία προστατεύεται και διαχειρίζεται έτσι ώστε να διατηρεί τις φυσικές της συνθήκες [...]».

Από τη δεκαετία του 1970, η ευαισθητοποίηση του κοινού για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και η επιθυμία για προστασία του περιβάλλοντος έχουν αυξηθεί. Η αναγνώριση ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες αλλοιώνουν τα οικοσυστήματα, από τα οποία εξαρτάται η ύπαρξη όλων των έμβιων συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπου, έχει οδηγήσει σε εκκλήσεις για αναθεώρηση των περιβαλλοντικών κοσμοθεωριών που καθοδηγούσαν τη σχέση με τον φυσικό κόσμο. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι στις βιομηχανικές κοινωνίες γίνεται μια μετάβαση μεταξύ δύο περιβαλλοντικών κοσμοθεωριών, ενός «ιστορικού κυρίαρχου κοινωνικού παραδείγματος» (Liu & Lin, 2014, σελ. 3) και ενός πιο σύγχρονου «νέου περιβαλλοντικού παραδείγματος» (Liu & Lin, 2014, σελ. 2). Η πρώτη χαρακτηρίζεται από την ιδέα ότι η ανθρωπότητα θεωρείται ξεχωριστή από τη φύση, ακόμη και ηθικά ανώτερη από αυτήν, και συνεπώς δικαιούται να ελέγχει, να χειρίζεται και να εμπορευματοποιεί τη φύση. Η άποψη αυτή έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ιστορικά από τον 17ο αιώνα από τον Καρτέσιο, τον Νιούτον, το Μπόιλ και άλλους δυτικούς

¹ Όπως αναφέρεται στο <https://www.fws.gov/law/wilderness-act-1964> (ανακτήθηκε στις 28/6/2022)

επιστήμονες και φιλοσόφους. Η δεύτερη περιβαλλοντική κοσμοθεωρία χαρακτηρίζεται από την ενότητα του ανθρώπου και της φύσης και τη θεμελιώδη αλληλεξάρτηση των όλων των έμβιων όντων και φαινομένων στη φύση. Η σύγχρονη αντίληψη για τη φύση εκφράζεται με πιο ολιστικό τρόπο, αναγνωρίζοντας τη φύση ως ένα πολύπλοκο σύστημα (Liu & Lin, 2014).

1.2 Απόψεις για τη φύση: Επισκόπηση σχετικών ερευνών

Η ποικιλία των σημασιών της φύσης αποτυπώνεται και σε ψυχολογικές έρευνες. Σε αυτή την ενότητα συνοψίζονται έρευνες που αναφέρονται (α) σε πεποιθήσεις παιδιών, εφήβων και ενηλίκων για τη φύση, (β) στη σημασία της επαφής με τη φύση για τη διαμόρφωση των πεποιθήσεων για τη φύση, (γ) στη σημασία της οικογένειας για τη διαμόρφωση των πεποιθήσεων για τη φύση και (δ) στον αντίκτυπο της βίωσης φυσικών καταστροφών

1.2.1 Πεποιθήσεις για τη Φύση

Πολλές μελέτες έχουν επικεντρωθεί στις αντιλήψεις των μαθητών για τη φύση και το περιβάλλον. Όπως αναφέρουν οι Kalvaitis και Monhardt (2012), ο Wals (1994) ανακάλυψε ότι οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις ΗΠΑ βλέπουν τη φύση ως παρθένα με ζωντανά φυτά και ζώα. Ο Payne (1998) διαπίστωσε ότι οι μαθητές του δημοτικού στην Αυστραλία πίστευαν ότι ένας τόπος δεν είναι πλέον φυσικός αν έχει υποστεί αλλοιώσεις από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Bonnett και Williams (1998) διερεύνησαν τις στάσεις των μαθητών της πέμπτης και έκτης τάξης απέναντι στη φύση και το περιβάλλον και τα ευρήματά τους έδειξαν ότι τα παιδιά επέδειξαν υψηλά επίπεδα συναισθημάτων και ανησυχίας για το περιβάλλον, ιδιαίτερα για τα ζώα και τα δέντρα

Η έρευνα των Liu και Lin (2014) έδωσε έμφαση στη διακύμανση των απόψεων των μαθητών σχετικά με το τι είναι η φύση και το πώς οι άνθρωποι σχετίζονται με τη φύση. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις και ένα ερωτηματολόγιο για να υποστηρίξει την επιλογή του δείγματος και την ανάλυση των δεδομένων. Το δείγμα ήταν 29 προπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες από ένα πανεπιστήμιο στην Ταϊβάν. Η έρευνα αυτή ανέδειξε απόψεις όπως ότι 'ο άνθρωπος

είναι μέρος της φύσης και υπόκειται στους νόμους της, όπως όλα τα άλλα ζώα, αλλά και ότι 'η φύση πιθανόν να μη δύναται να καταστραφεί, όντας αρκετά δυνατή ώστε να διατηρήσει την ισορροπία της'. Όσον αφορά το τελευταίο, αρκετοί φοιτητές και φοιτήτριες της έρευνας υποστήριζαν πως είναι ευθύνη του ανθρώπου να προστατεύει τη φύση, ώστε να διαφυλαχθεί το ανθρώπινο είδος.

Επίσης, ο Wals (1994) ερεύνησε τις πεποιθήσεις των νεαρών εφήβων για τη φύση στην περιοχή του Ντιτρόιτ των ΗΠΑ. Πιο συγκεκριμένα στο ερώτημα που έθεσε «Τι είναι η φύση για σένα;» προέκυψε μια ποικιλία χαρακτηριστικών της φύσης. Η ανάλυση έδειξε ότι πολλοί από τους μαθητές και τις μαθήτριες του Ντιτρόιτ ήταν σε θέση να δώσουν νόημα στην έννοια της φύσης μέσα από τις δικές τους εμπειρίες στη γειτονιά τους. Οι εμπειρίες αυτές περιλάμβαναν το κελάηδισμα των πουλιών, τα φυτά της γειτονιάς, το κούρεμα του γκαζόν, μια εκδρομή με το σχολείο, διακοπές και νεκρά ζώα στην άκρη του δρόμου. Ο Wals αναφέρει ότι η φύση βρίσκεται στο επίκεντρο πολλών δραστηριοτήτων στις οποίες συμμετέχουν οι μαθητές και οι μαθήτριες. Οι μαθητές και οι μαθήτριες συχνά συνδέουν τη φύση με ένα μέρος όπου μπορείς να διασκεδάσεις ή ένα μέρος όπου μπορείς να παίζεις παιχνίδια που είναι δύσκολα ή όχι τόσο διασκεδαστικά στο σπίτι. Σχεδόν όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες της μελέτης εκτιμούν την παρουσία δέντρων και οι περισσότεροι λένε ότι η φύση ομορφαίνει τη γειτονιά που μένουν. Βρίσκουν επίσης τη φύση ειρηνική, ήσυχη και χαλαρωτική. Η φύση κεντρίζει την περιέργεια αυτών των μαθητών και με αυτόν τον τρόπο εμπνέει τη μάθηση. Τέλος αναφέρουν ότι το μυστήριο, το δράμα, το άγνωστο και η περιπέτεια, είναι όλα μέρος της φύσης ως τόπου πρόκλησης.

Οι Petrou και Korfiatis (2022) μελέτησαν τις περιβαλλοντικές αντιλήψεις των παιδιών 8-9 ετών και πώς αυτές μπορεί να έχουν μετασηματιστεί από τη συμμετοχή τους σε ένα πρόγραμμα για σχολικούς κήπους. Σε αντίθεση με τα ευρήματα που συνήθως αναφέρονται στη βιβλιογραφία, χαρακτηριστικό της έρευνας αυτής είναι ότι μόνο τέσσερα παιδιά από τα 24 του δείγματος κατασκεύασαν το περιβάλλον ως μια «παρθένα» φύση αποτελούμενη μόνο από φυσικά στοιχεία, παρόλο που συνηθίζεται οι μαθητές να προσδιορίζουν το περιβάλλον με «φυσικά στοιχεία», αφήνοντας έξω τους «ανθρώπους» και τα «τεχνητά στοιχεία». Τα «φυσικά στοιχεία» (πράσινο, λουλούδια, δέντρα, γρασίδι, ζώα, σκύλοι, μαργαρίτες κ.α.) ήταν η πιο κοινή κατηγορία στοιχείων που χρησιμοποίησαν τα παιδιά για να κατασκευάσουν την αναπαράσταση του περιβάλλοντος που τους είχε ζητηθεί. Η χλωρίδα ήταν η πιο κοινή

υποκατηγορία, ενώ τα αβιοτικά στοιχεία (π.χ. έδαφος, νερό, ουρανός) ήταν συχνότερα από την πανίδα. Η επικράτηση της χλωρίδας ήταν ένα αναμενόμενο εύρημα. Ένα παρόμοιο αποτέλεσμα προέκυψε από τη μελέτη των Kalvaitis και Monhardt (2012), σύμφωνα με την οποία τα φυτά ήταν το πιο συχνό μη ανθρώπινο έμβιο στοιχείο που εντοπίστηκε σε σχέδια των παιδιών.

Στην περίπτωση των Petrou και Korfiatis (2022), η έμφαση των συμμετεχόντων στα φυτά, τα λουλούδια και τα δέντρα ήταν επίσης αναμενόμενη λόγω της φύσης του προγράμματος. Το παρακάτω απόσπασμα από συνέντευξη της έρευνας των Petrou και Korfiatis (2022) δείχνει την σύνδεση των ‘φυσικών στοιχείων’ με την ‘αισθητική’: «Βάζω γρασίδι για τα υπαίθρια παιχνίδια των παιδιών, λουλούδια, φυτά και δέντρα που μας δίνουν οξυγόνο και ζώα προκειμένου να δημιουργήσω ένα όμορφο περιβάλλον». Σε αυτό το απόσπασμα φαίνεται η ψυχαγωγική αξία της φύσης (γρασίδι για τα υπαίθρια παιχνίδια των παιδιών), η οποία έρχεται σε συνδυασμό με τη χρηστική της αξία («που μας δίνουν οξυγόνο» και την αισθητική αξία «για να δημιουργηθεί ένα όμορφο περιβάλλον»). Η ‘αισθητική’ φάνηκε να είναι επίσης ένας πολύ σημαντικός παράγοντας της φύσης για τα παιδιά. Στην έρευνα των Paraskeva-Hadjichambi, Korfiatis, Hadjichambis και Arjanoutsou (2012), φάνηκε ότι τα παιδιά ηλικίας 10-12 ετών είχαν την ανάγκη να προστατεύσουν τα απειλούμενα φυτικά είδη, λόγω της αισθητικής τους.

Στην έρευνα των Cobern, Gibson και Underwood (1999), μελετήθηκαν εννοιολογήσεις για τη φύση σε 16 άτομα που φοιτούν στην 9η τάξη του αμερικανικού εκπαιδευτικού συστήματος, ηλικίας 14-15 ετών. Πιο συγκεκριμένα, ένα από τα ερωτήματα που τους απασχόλησε είναι το «τι είναι φύση;», ερώτημα που κατά έναν τρόπο θα απασχολήσει και τη δική μας έρευνα. Στο ερώτημα αυτό υπήρξε ποικιλία απαντήσεων σχετικές με συναισθήματα ή αισθητική, όπως ευχάριστα συναισθήματα, ηρεμία, γαλήνη, βουνά, ομορφιές της φύσης και ζώα. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως το πλαίσιο στο οποίο διεξήχθη αυτή η έρευνα είναι ένα σχολείο στην Αριζόνα των ΗΠΑ, κοντά σε έρημο.

Σε παλαιότερη έρευνά του, ο Cobern (1993) ερεύνησε τις απόψεις γυναικών από 22 έως 45 ετών για τη φύση. Χρησιμοποίησε ως μεθοδολογικό εργαλείο τις συνεντεύξεις, αφού πρώτα έδειξε φωτογραφίες που απεικόνιζαν φυσικά τοπία, τα οποία μπορεί να περιείχαν ζώα αλλά όχι ανθρώπους. Οι συνεντεύξεις έδειξαν ότι η

φύση μπορεί να είναι ευχάριστη, οργανωμένη, επικίνδυνη, μυστήρια και άλλα. Κάποιες λέξεις που χαρακτηρίζουν τη φύση σύμφωνα με τις συμμετέχουσες της έρευνας είναι επίσης και ο αέρας, το οξυγόνο, τα χωράφια, τα ζώα, η πανίδα και η ομορφιά. Επιπλέον, κάποιες από τις απόψεις που αναδείχθηκαν από την έρευνα είναι και αυτές που υποστηρίζουν ότι φύση αναγεννάται, όπως (α) ότι η φύση μπορεί να αλλάζει, αλλά επιβιώνει και (β) ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να καταστρέψει τη φύση. Στην έρευνα των Vining, Merrick και Price (2008), οι απόψεις των ενηλίκων για τη φύση δε φάνηκε να διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτές των παιδιών.

Μία ακόμη έρευνα η οποία ερεύνησε τις αντιλήψεις των παιδιών για τη φύση σε παιδιά ηλικίας 6-7 ετών, ήταν αυτή της Keliher (1997). Η μελέτη αυτή σχεδιάστηκε για την καλύτερη κατανόηση των αντιλήψεων για τη φύση των παιδιών που ζουν στις πόλεις, και διαπίστωσε ότι τα παιδιά αυτά έχουν μια ποικιλία αντιλήψεων για τη φύση που θα μπορούσαν να σχετίζονται με την εξοικείωσή τους και με τις εμπειρίες τους. Σύμφωνα με τη μελέτη, τα παιδιά ηλικίας 6-7 ετών έχουν μία ήδη διαμορφωμένη εικόνα για τη φύση. Όπως είπε και η Keliher, οι εμπειρίες των παιδιών από τη νεαρή τους ακόμη ηλικία συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη ενεργού ενδιαφέροντος για το περιβάλλον. Οι οπτικές των παιδιών για τη φύση μπορεί να εξαρτώνται από την οικειότητα τους, ή γενικότερα την εμπειρία τους με το φυσικό περιβάλλον.

Τα ερευνητικά δεδομένα της Keliher (1997) δημιουργήθηκαν μέσω δομημένων και μη δομημένων συνεντεύξεων που χρησιμοποίησαν φωτογραφίες ως προτροπές, ερωτηματολόγια, παρατηρήσεις και συλλογή σχεδίων και γραπτών σεναρίων. Επειδή τα παιδιά στις ηλικίες αυτές δεν είναι ακόμη εύκολο να λεκτικοποιήσουν τις σκέψεις τους (Schibeci & Sorensen, 1983), η Keliher ζήτησε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν μια εικόνα για το τι πίστευαν ότι είναι φύση. Σύμφωνα με την έρευνα της Keliher λοιπόν, η φύση για τα παιδιά ηλικίας 6-7 περιέχει λουλούδια, δέντρα και ζώα. Ενώ πολλά από τα παιδιά δεν πρόσθεσαν ζώα στις εικόνες τους, οι συνεντεύξεις έδειξαν ότι η απουσία ζώων οποιουδήποτε τύπου στις εικόνες δεν σήμαινε ότι δεν συνδέουν τα ζώα με τη φύση.

Τα ευρήματα της έρευνας της Keliher (1997) έδειξαν επίσης ότι τα περισσότερα παιδιά, ανεξαρτήτως υπόβαθρου από φυσικό περιβάλλον, φάνηκε να πιστεύουν ότι η φύση μπορεί να βρίσκεται οπουδήποτε, ότι είναι παρθένα και γαλήνια. Βέβαια, η

πεποίθησή τους αυτή φαίνεται να έρχεται σε ρήξη με τον διαχωρισμό που έκαναν αργότερα, μεταξύ της φύσης που βρίσκεται σε περιαστικό τοπίο και της φύσης στα φυσικά μέρη, τα μέρη δηλαδή που είναι ανέγγιχτα από τον άνθρωπο. Η έρευνα αυτή δείχνει πως πολλά από τα παιδιά που ζουν στο αστικό περιβάλλον αισθάνονται πως στη φύση υπάρχουν πολλές απειλές (όπως άγρια ζώα), ενώ τα παιδιά που έχουν μεγαλύτερη εμπειρία από φυσικά περιβάλλοντα είναι λιγότερο πιθανό να θεωρούν πως υπάρχουν απειλές στη φύση. Η Keliher θεωρεί πως η ιδέα ότι η φύση εμπεριέχει κινδύνους προκύπτει από τις απεικονίσεις των ΜΜΕ και της λογοτεχνίας. Τέλος στην έρευνά της, εντοπίστηκαν επίσης πολλά κοινά με την έρευνα του Wals (1994), η οποία έγινε σε νεαρούς εφήβους (13-14 ετών). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα παιδιά που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα της Keliher έχουν καλά αναπτυγμένες αντιλήψεις για τη φύση που είναι παρόμοιες, αλλά ίσως όχι ακόμα τόσο εξελιγμένες με τις αντιλήψεις της φύσης που έχουν περιγραφεί από εφήβους.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα της έρευνας των Aaron και Witt (2011) έδειξαν ότι η στενή επαφή με τον φυσικό κόσμο, ιδίως σε νεαρή ηλικία, προάγει θετικές στάσεις απέναντι στη φύση και ουσιαστικούς δεσμούς που μπορούν να υφίστανται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Οι Aaron και Witt διαπίστωσαν επίσης ότι η μεγαλύτερη εξοικείωση των παιδιών με τη φύση τους προκαλεί πιο θετικά συναισθήματα αλλά και διάθεση να περνούν περισσότερο χρόνο σε αυτή. Η σωστή τοποθέτηση και κατανόηση της φύσης σχετίζεται με το επίπεδο ωριμότητας και την προηγούμενη έκθεση των παιδιών στη φύση. Τα ευρήματα των Aaron και Witt για τις απόψεις των παιδιών για τη φύση επιβεβαίωσαν τα αποτελέσματα της Keliher (1997), δηλαδή ότι τα παιδιά εκλαμβάνουν τη φύση ως λουλούδια, δέντρα και ζώα. Βέβαια εκτός από την σύνδεση της φύσης με τα δέντρα και τα ζώα, τα παιδιά εστίασαν σε συναισθήματα, όπως ότι νιώθουν όμορφα, ελευθερία, γαλήνη αλλά και φόβο για το άγνωστο. Τα παιδιά της έρευνας αυτής ανέφεραν επίσης ότι η φύση είναι ζωή και ότι τα κάνει να νιώθουν υγιή.

1.2.2 Η σημασία της επαφής με τη φύση για τη διαμόρφωση σχέσης των ατόμων με το φυσικό περιβάλλον

Σε έρευνα των Burgess και Mayer-Smith (2011), τα παιδιά τείνουν να χάνουν την ευαισθησία τους για τη φύση αντικαθιστώντας την με την εμπειρία των ηλεκτρονικών

παιχνιδιών. Η έρευνα αυτή εξέτασε τη σημασία της εμπειρίας της φύσης για την καλλιέργεια της βιοφιλίας στα παιδιά, θέτοντας ως ερευνητικό ερώτημα «ποιες είναι οι αντιλήψεις και οι εμπειρίες των παιδιών για τη φύση;». Η φύση συχνά αναφέρεται ως ένα μέρος που τα παιδιά χαλαρώνουν και ηρεμούν. Στην έρευνα αυτή, ως φύση θεωρείται ένα περιβάλλον το οποίο είναι σχετικά ανεπηρέαστο από τον άνθρωπο. Όπως αναφέρουν οι συγγραφείς, «η φύση είναι ένας τόπος όπου οι άνθρωποι κοινωνούν με τους ζωντανούς οργανισμούς» (Burgess & Mayer-Smith, 2011, σελ. 4), γι' αυτό και μέσα σε αυτή, συμπεριλαμβάνουν και την αστικοποιημένη φύση, τα πάρκα, αλλά και την παρθένα φύση (την ανέγγιχτη από τον πολιτισμό).

Το πλαίσιο της μελέτης των Burgess και Mayer-Smith (2011) ήταν το Mountain School, ένα τριήμερο πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε δομές για σχολικές ομάδες που λαμβάνει χώρα στην καρδιά του Εθνικού Πάρκου του North Cascades. Το πρόγραμμα δίνει έμφαση στα θέματα βιοποικιλότητας και σε δραστηριότητες που έχουν σχεδιαστεί για να εκπαιδεύουν και να εμπνέουν τους ανθρώπους για το ρόλο του περιβάλλοντος στη ζωή τους. Τα ευρήματα της ανάλυσης των ημιδομημένων συνεντεύξεων της έρευνας έδειξαν ότι η επαφή των παιδιών ηλικίας 10-11 ετών με τη φύση άλλαξε την οπτική που είχαν τα ίδια για τη φύση. Όταν ρωτήθηκε στα παιδιά «Τι είναι φύση για εσάς;», αυτά έδωσαν απαντήσεις οι οποίες εστιάζουν στην ύπαρξη (άγριων) ζώων, δέντρων και λοιπών φυτών. Η εμπλοκή των παιδιών στο Mountain School και ο χρόνος που πέρασαν στη φύση άλλαξε αυτή την επιδερμική οπτική των παιδιών και την εμπλούτισε με ιδέες όπως η διαφορετικότητα, το πράσινο, και η ζωή και άρχισαν να τη βλέπουν ως κάτι το ελκυστικό και ενδιαφέρον. Η παραπάνω συνθήκη επιβεβαίωσε πως η εμπειρία στη φύση μπορεί να είναι μεταμορφωτική για τα παιδιά. Με λίγα λόγια, τα παιδιά άρχισαν να φοβούνται λιγότερο τη φύση και να σέβονται περισσότερο το φυσικό περιβάλλον. Οι συνεντεύξεις με τα παιδιά έδειξαν ότι οι εμπειρίες τους με τη φύση συχνά περιορίζονταν στη γειτονιά τους και τα κοντινά πάρκα.

Ο Schultz (2000) πραγματοποίησε μια πειραματική προσπάθεια ενεργοποίησης διαφορετικών περιβαλλοντικών ανησυχιών με τη χρήση ενός πειραματικού χειρισμού λήψης προοπτικής. Υποστήριξε ότι τα είδη των περιβαλλοντικών ανησυχιών ενός ατόμου συνδέονται με το βαθμό στον οποίο το άτομο συμπεριλαμβάνει τη φύση στις γνωστικές αναπαραστάσεις του εαυτού. Με βάση αυτή την προσέγγιση, προέβλεψε ότι η υιοθέτηση της προοπτικής ενός άλλου ατόμου ή ενός ζώου θα οδηγούσε σε

μεγαλύτερη ενσωμάτωση και στη συνέχεια, σε μεγαλύτερα επίπεδα βιοσφαιρικής περιβαλλοντικής ανησυχίας. Οι συμμετέχοντες στη μελέτη ήταν 180 προπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες ψυχολογίας. Στους συμμετέχοντες ανατέθηκε τυχαία να δουν μία από τρεις σειρές εικόνων: άνθρωποι που ασχολούνται με δραστηριότητες αναψυχής σε φυσικό περιβάλλον, ζώα σε φυσικό περιβάλλον ή ζώα που βλάπτονται από τη φύση. Σε κάποιους από αυτούς ο ερευνητής τους ζήτησε να είναι αντικειμενικοί, ενώ σε κάποιους άλλους, ζήτησε να μπουν στη θέση των ατόμων των εικόνων. Τα αποτελέσματα της μελέτης παρέχουν κάποιες ενδείξεις ότι οι περιβαλλοντικές ανησυχίες είναι ευμετάβλητες σε διάφορες καταστάσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι κατά την προβολή εικόνων ζώων που βλάπτονται από τη φύση, οι συμμετέχοντες που έλαβαν εντολή να πάρουν την οπτική γωνία των ζώων εξέφρασαν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα βιοσφαιρικών περιβαλλοντικών ανησυχιών σε σχέση με τους συμμετέχοντες στους οποίους δόθηκε εντολή να παραμείνουν αντικειμενικοί.

1.2.3 Η σημασία της οικογένειας για τη διαμόρφωση σχέσης των ατόμων με τη φύση

Σύμφωνα με την Fägerstam (2012), υπάρχει μια ανοιχτή διαμάχη για τον συνεχώς μειούμενο χρόνο που περνάνε τα παιδιά στη φύση. Περαιτέρω αποκάλυψε ότι η σύνδεση των παιδιών με τη φύση, η προηγούμενη εμπειρία τους στη φύση, η αντιλαμβανόμενη αξία της οικογένειάς τους προς τη φύση και η αντιλαμβανόμενη αυτοαποτελεσματικότητά τους επηρέασαν θετικά το ενδιαφέρον τους για φιλικές προς το περιβάλλον συμπεριφορές. Μια εξήγηση θα μπορούσε να είναι ότι η πρόσβαση στη φύση αναπτύσσει μια σύνδεση με τη φύση. Μια άλλη εξήγηση είναι ότι η διαβίωση σε μια περιοχή κοντά στη φύση αντανακλά τη στάση των γονέων απέναντί της, η οποία, όπως αποκάλυψε η έρευνα, ήταν ένας παράγοντας που σχετίζεται με τη στάση των παιδιών απέναντι στη φύση. Η σημαντική επιρροή που ασκεί η οικογένεια στην περιβαλλοντική μάθηση τονίζεται και από τον Payne (2005). Πολλοί συμμετέχοντες της έρευνας υπογράμμισαν τη σημασία της οικογένειας στη διαμόρφωση της σχέσης των παιδιών με τη φύση. Έτσι, φαίνεται ότι οι στάσεις των παιδιών απέναντι στη φύση επηρεάζονται από τις στάσεις των οικογενειών τους. Βέβαια εξίσου σημαντικές για την εδραίωση μιας σύνδεσης με τη φύση φαίνεται να είναι οι προσωπικές άμεσες εμπειρίες με τη φύση και η απόλαυση στη φύση.

Η έρευνα των Cheng και Monroe (2010) έδειξε πως οι εμπειρίες των παιδιών στη φύση, αλλά και οι αξίες που έχουν λάβει από την οικογένεια, επηρεάζουν θετικά τη συμπεριφορά τους προς το φυσικό περιβάλλον. Μία πιθανή εξήγηση για τα αποτελέσματα αυτά μπορεί να είναι πως η πρόσβαση στη φύση αναπτύσσει και τη σύνδεση με αυτή, ενώ μια άλλη εξήγηση είναι πως η διαβίωση σε μία περιοχή κοντά στη φύση αντικατοπτρίζει τη στάση των γονέων, η οποία είναι ένας παράγοντας που συνδέεται άμεσα με τις στάσεις των παιδιών. Οι συμμετέχοντες της έρευνας είχαν επίσης την πεποίθηση ότι η περιορισμένη εμπειρία των παιδιών στο φυσικό περιβάλλον μπορεί να είχε ως συνέπεια τα παιδιά να φοβούνται ή να νιώθουν άβολα στο φυσικό περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά, οι ερευνητές παρατήρησαν αρκετούς μαθητές και μαθήτριες, ενθουσιασμένους και γεμάτους ενδιαφέρον για τη φύση. Διαπιστώνεται επίσης πως η οικογένεια φαίνεται να έχει σημαντικό αντίκτυπο στις στάσεις των παιδιών για τη φύση. Είναι επίσης ξεκάθαρο ότι το φυσικό περιβάλλον παρέχει ένα σημαντικό σύστημα υποστήριξης προς τα παιδιά. Οι προσωπικές εμπειρίες των παιδιών με τη φύση μοιάζει να είναι σημαντικές για την εδραίωση της σύνδεσής τους με αυτή.

1.2.4 Ο αντίκτυπος της βίωσης φυσικών καταστροφών

Είναι γεγονός πως τους τελευταίους αιώνες ο άνθρωπος καταστρέφει καθημερινά τη φύση. Οι επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών εκδηλώνονται ολοένα και περισσότερο σε πολλά μέρη του πλανήτη. Έρευνες σχετικά με τις επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών στην ψυχολογία του ανθρώπου διαπιστώνουν ότι μερικά άτομα αναπτύσσουν συμπτώματα μετατραυματικού στρες και άλλων ψυχολογικών προβλημάτων, όπως διαταραχές άγχους, ως αποτέλεσμα της έκθεσής τους σε φυσικές καταστροφές. Η διεύρυνση των φαινομένων αυτών έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει μια αυξανόμενη ανησυχία σχετικά με τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες αρνητικές επιδράσεις που επιφέρουν οι φυσικές καταστροφές στην ψυχολογία του ανθρώπου (Παπακωνσταντίνου, 2015).

Σε μία έρευνά της, η Lee (1999) εξέτασε τις απόψεις των παιδιών για τον κόσμο αφού βίωσαν μια φυσική καταστροφή, συγκεκριμένα τον τυφώνα Άντριου στη Νότια Φλόριντα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1992. Η μελέτη ασχολήθηκε με τρία ζητήματα: (α) τις γνώσεις των παιδιών για τον τυφώνα, (β) τις απόψεις των παιδιών

για τον κόσμο, και ιδιαίτερα για τις αιτίες του τυφώνα, και (γ) τις πηγές των παιδιών για τις πληροφορίες σε κοινωνικά και πολιτιστικά πλαίσια. Η έρευνα διεξήχθη στις αρχές της άνοιξης του 1994, δηλαδή σχεδόν δύο χρόνια μετά από την φυσική καταστροφή. Συμμετείχαν 127 μαθητές της τετάρτης και πέμπτης τάξης σε δύο Δημοτικά σχολεία που βρίσκονταν σε περιοχές που είχαν πληγεί ιδιαίτερα από τον τυφώνα. Για τη συλλογή και την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν τόσο η ποσοτική όσο και η ποιοτική μέθοδος. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως τα παιδιά ακόμη και μεγάλο διάστημα μετά από τη βίωση φυσικής καταστροφής μπορούσαν να περιγράψουν λεπτομερώς την εμπειρία τους. Επίσης, τέτοιου είδους γεγονότα με τραυματικές συνέπειες θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις επιστημονικές τους γνώσεις για τέτοια γεγονότα και επίσης να αποκαλύψουν τις θεμελιώδεις πεποιθήσεις ή απόψεις τους για τον κόσμο. Έπειτα, τα παιδιά μετά από την έκταση που έχει πάρει η φυσική καταστροφή στα μέσα και την κοινωνική ζωή έρχονται αντιμέτωπα με το σύνθετο έργο να νοηματοδοτήσουν διάφορες πηγές πληροφοριών και συζητήσεις (Lee, 1999).

1.3 Η παρούσα έρευνα

Όπως φάνηκε από τις παραπάνω πηγές, τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη φύση ως ένα μέρος με δέντρα και ζώα (Cobern, Gibson & Underwood, 1999. Keliher, 1997. Liu & Lin, 2014. Wals, 1994). Παρόμοιες ήταν και οι απαντήσεις από την έρευνα σε γυναίκες 22-45 ετών του Cobern (1993). Οι έρευνες εστίασαν κυρίως σε παιδιά και κάποιες από αυτές δείχνουν ότι η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των απόψεων των παιδιών. Σε καμία όμως από τις έρευνες που μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία δεν συγκρίνει τις απόψεις των παιδιών με τις απόψεις των γονιών τους. Οι σκέψεις αυτές οδήγησαν στα ερωτήματα:

- Ως προς τι μοιάζουν και ως προς τι διαφέρουν οι αντιλήψεις μητέρων, πατέρων και των παιδιών τους για τη φύση;
- Πώς μοιάζουν και πώς διαφέρουν αυτές οι αντιλήψεις ανάμεσα στα άτομα που έχουν βιώσει φυσική καταστροφή και σε αυτά που δεν έχουν βιώσει;

Πώς όμως μπορεί να αντιλαμβάνονται τη φύση οι οικογένειες οι οποίες βίωσαν μία φυσική καταστροφή; Παρουσιάζουν διαφορές με τους γονείς και τα παιδιά οι οποίοι

δεν έχουν βιώσει κάποια φυσική καταστροφή; Η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε τον Φεβρουάριο του 2022, 6 μήνες μετά από την καταστροφική πυρκαγιά στην Βόρεια Εύβοια. Για να επιτευχθεί η σύγκριση μεταξύ των ατόμων που έχουν βιώσει και των ατόμων που δεν έχουν βιώσει κάποια φυσική καταστροφή, δύο ερευνήτριες διεξήγαγαν συνεντεύξεις σε δύο περιοχές. Η πρώτη ερευνήτρια, και συγγραφέας της εργασίας αυτής, ανέλαβε τις συνεντεύξεις σε τρεις οικογένειες στην πυρόπληκτη περιοχή της Εύβοιας, ενώ η δεύτερη ερευνήτρια πήρε συνεντεύξεις από τρεις οικογένειες στη Μαγνησία, σε μία μη πυρόπληκτη αγροτική περιοχή. Έτσι συλλέχθηκαν στοιχεία από μία περιοχή, η οποία καλυπτόταν μέχρι πρότινος από πλούσιο πευκοδάσος και από μία δεύτερη περιοχή την οποία χαρακτηρίζει ο Θεσσαλικός κάμπος και οι αγροτικές εργασίες.

Κεφάλαιο 2 – Μέθοδος

2.1 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα

Στόχος αυτής της έρευνας ήταν να μελετηθούν οι αντιλήψεις των γονέων και των παιδιών τους για τη φύση, να συγκριθούν οι απόψεις μεταξύ γονέων και παιδιών που έχουν και που δεν έχουν βιώσει φυσική καταστροφή, αλλά και να συγκριθούν οι απόψεις των πατέρων, των μητέρων και των παιδιών, ανεξάρτητα από την περιοχή στην οποία ζουν.

Έτσι, με βάση τον στόχο αυτό, τα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Ως προς τι μοιάζουν και ως προς τι διαφέρουν οι αντιλήψεις μητέρων, πατέρων και των παιδιών τους για τη φύση;
- Πώς μοιάζουν και πώς διαφέρουν αυτές οι αντιλήψεις ανάμεσα στα άτομα που έχουν βιώσει φυσική καταστροφή και σε αυτά που δεν έχουν βιώσει;

2.2 Μέθοδος

Στην κοινωνική έρευνα, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο τύπους έρευνας, την ποσοτική και την ποιοτική (Bryman, 2017). Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος, η οποία σύμφωνα με τους Ίσαρη και Πουρκό (2015), βοηθά τις ερευνήτριες να αναπτύξουν μια πιο σύνθετη κατανόηση του ζητήματος που ερευνούν μέσα από την άμεση επαφή με τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες της έρευνας. Η ποιοτική μέθοδος με τη χρήση της συνέντευξης ως ερευνητικού εργαλείου θεωρήθηκε επομένως ο πιο κατάλληλος τύπος έρευνας, καθώς τα ερευνητικά ερωτήματα αφορούν τη μελέτη των αντιλήψεων των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών.

Η συνέντευξη είναι μία από τις πιο γνωστές μεθόδους συλλογής υλικού, όπου η ερευνήτρια υποβάλλει στους ερωτώμενους μια σειρά από ερωτήσεις στις οποίες τους καλεί να απαντήσουν (Τσιώλης, 2018). Αυτό που προσδοκά η ερευνήτρια μέσα από τις συνεντεύξεις είναι να ανακαλύψει τι σκέφτονται οι ερωτώμενοι σε σχέση με το θέμα της έρευνας και να συγκρίνει τις απόψεις τους. Τα είδη της συνέντευξης είναι η κατευθυνόμενη ή δομημένη, η ημι-δομημένη και η ελεύθερη συνέντευξη

(Λαγουμιντζής, Βλαχόπουλος, & Κουτσογιάννης, 2015). Στην παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, λόγω της ευελιξίας που παρέχει στη δομή και τη διατύπωση των ερωτήσεων (Robson, 2010). Στη συνέντευξη υπήρχε μια λίστα με ερωτήσεις που ανταποκρίνονταν σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τη φιλοσοφία και τα ερωτήματα της έρευνας, ενώ ταυτόχρονα υπήρχε και το περιθώριο να ζητηθούν διευκρινήσεις όσον αφορά τις απαντήσεις. Σύμφωνα με τη Σαραφίδου (2011), η ημιδομημένη συνέντευξη είναι το είδος συνέντευξης, στο οποίο το περιεχόμενο των ερωτήσεων είναι προκαθορισμένο, αλλά η διατύπωση και η αλληλουχία των ερωτήσεων εξειδικεύεται.

2.3 Σχεδιασμός της έρευνας

2.3.1 Η θέση της ερευνήτριας

Η συγγραφέας της παρούσας εργασίας είναι μία 22χρονη φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο. Από το πρώτο έτος απολάμβανε να παρακολουθεί μαθήματα ψυχολογίας, αφού από μικρή ηλικία της άρεσε να παρατηρεί τις συμπεριφορές των ανθρώπων γύρω της. Είναι αρκετά ευαισθητοποιημένη σχετικά με το περιβάλλον και τις φυσικές καταστροφές, ιδιαίτερα μετά από τις καταστροφικές πυρκαγιές του καλοκαιριού του 2021 στη Βόρεια Εύβοια, τον τόπο κατοικίας της.

2.3.2 Συμμετέχουσες και Συμμετέχοντες

Στην έρευνα, συμμετείχαν έξι οικογένειες, δηλαδή 6 μητέρες, 6 πατέρες και 6 παιδιά, εκ των οποίων τα 3 είναι αγόρια και τα 3 κορίτσια (N=18). Ακολουθήθηκε σκόπιμη δειγματοληψία, δηλαδή μη πιθανοτική επιλογή του δείγματος, με σκοπό οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες να έχουν σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα (Bryman, 2017). Η επιλογή των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών έγινε με βάση τον τόπο κατοικίας τους και την ηλικία των παιδιών. Αναλυτικότερα, επιλέχθηκαν 3 οικογένειες που διέμεναν στην πυρόπληκτη περιοχή της Βόρειας Εύβοιας και 3 οικογένειες που διέμεναν σε μη πυρόπληκτη, αγροτική περιοχή της Μαγνησίας. Όλες

οι οικογένειες επιλέχθηκαν ώστε να έχουν ένα παιδί 12 ετών. Οι μητέρες είχαν ηλικία από 35 έως 49 ετών (μ.ό.= 42,6 έτη) και οι πατέρες από 41 ως 58 ετών (μ.ό. = 47,2 έτη). Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών φαίνονται αναλυτικά στους πίνακες που ακολουθούν.

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά γονέων (ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, τόπος διαμονής, εργασιακή κατάσταση, οικογενειακή κατάσταση και αριθμός παιδιών) (N=12).

Ηλικία	Φύλο	Επίπεδο εκπαίδευσης	Τόπος διαμονής	Εργασιακή κατάσταση	Οικογενειακή κατάσταση	Αριθμός παιδιών	Κωδικός συνέντευξης
45	Γυναίκα	Γ/βάθμια	Εύβοια	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμη	2	M1
43	Γυναίκα	Μεταπτυχιακή	Εύβοια	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμη	2	M2
47	Γυναίκα	Γ/βάθμια	Εύβοια	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμη	6	M3
37	Γυναίκα	Γ/βάθμια	Μαγνησία	Μερική απασχόληση	Έγγαμη	2	M4
49	Γυναίκα	Μεταπτυχιακή	Μαγνησία	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμη	3	M5
35	Γυναίκα	Μεταλυκειακή	Μαγνησία	Άνεργη	Έγγαμη	2	M6
47	Άντρας	Γ/βάθμια	Εύβοια	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμος	2	Π1
41	Άντρας	Μεταπτυχιακή	Εύβοια	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμος	2	Π2
46	Άντρας	A/βάθμια	Εύβοια	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμος	6	Π3
45	Άντρας	B/βάθμια	Μαγνησία	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμος	2	Π4
58	Άντρας	Γ/βάθμια	Μαγνησία	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμος	3	Π5
46	Άντρας	B/βάθμια	Μαγνησία	Πλήρης απασχόληση	Έγγαμος	2	Π6

Πίνακας 2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των παιδιών (ηλικία, φύλο, τόπος διαμονής, τάξη) (N=6).

Ηλικία	Φύλο	Τάξη	Τόπος διαμονής	Κωδικός συνέντευξης
12	Κορίτσι	Στ' Δημοτικού	Εύβοια	Πδ2
12	Κορίτσι	Στ' Δημοτικού	Εύβοια	Πδ3
12	Κορίτσι	Στ' Δημοτικού	Μαγνησία	Πδ4
12	Αγόρι	Στ' Δημοτικού	Εύβοια	Πδ1
12	Αγόρι	Στ' Δημοτικού	Μαγνησία	Πδ5
12	Αγόρι	Στ' Δημοτικού	Μαγνησία	Πδ6

2.3.3 Συνέντευξη

Οι ερωτήσεις της συνέντευξης κατανεμήθηκαν σε πέντε μέρη ερευνητικού ενδιαφέροντος.

Στο πρώτο μέρος, καταγράφηκαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών (ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο/ τάξη, τόπος διαμονής, εργασιακή κατάσταση, οικογενειακή κατάσταση και αριθμός παιδιών στην οικογένεια).

Στο δεύτερο μέρος, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ρωτήθηκαν «*Ποιες λέξεις ή φράσεις σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη φύση;*».

Στο τρίτο μέρος, η ερευνήτρια έδειξε στους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες 26 εικόνες (βλ. Παράρτημα) και τους ζήτησε να επιλέξουν μία από αυτές και να αιτιολογήσουν την επιλογή τους: «*Θα ήθελα τώρα να επιλέξετε μία από αυτές τις εικόνες. Μπορείτε να μας πείτε λίγα πράγματα για την επιλογή σας;*». Οι εικόνες επιλέχθηκαν από την προσωπική συλλογή της ερευνήτριας, ώστε να αποφευχθούν τα ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων, με κριτήριο να αναπαριστούν φυσικά τοπία,

αστικά περιβάλλοντα ή συνδυασμό αυτών και να μην απεικονίζουν πρόσωπα. Πιο συγκεκριμένα, οι φωτογραφίες περιέχουν φυσικά τοπία (βουνό, δάσος, ποτάμι, θάλασσα), φυσικά τοπία παρουσία ανθρώπων, φυσικά τοπία παρουσία ζώων, φυσικά τοπία με χωριό, φυσικά τοπία σε συνδυασμό με αστικό περιβάλλον, αστικά τοπία και αστικά τοπία παρουσία ανθρώπων. Η ποικιλία αυτή στις εικόνες έδωσε τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες και συμμετέχουσες να εστιάσουν στα μέρη της εικόνας που τους αντιπροσωπεύουν περισσότερο, χωρίς η επιλογή των χαρακτηριστικών της εικόνας να είναι κατευθυνόμενη από την ερευνήτρια, κάτι που πιθανόν θα συνέβαινε εάν η συλλογή των εικόνων ήταν πιο μικρή. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι οι εικόνες δεν χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση, αλλά ως καταλύτης για την ερώτηση του τρίτου μέρους της συνέντευξης.

Στο τέταρτο μέρος, η ερευνήτρια ζήτησε από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες να αφηγηθούν μία ιστορία με βάση την εικόνα που είχαν επιλέξει: *«Μπορείτε να μας πείτε μία σύντομη ιστορία για την εικόνα αυτή;»*. Οι απαντήσεις της ερώτησης αυτής αποφασίστηκε από την ερευνήτρια και τον επιβλέποντα να μη χρησιμοποιηθούν στην έρευνα.

Τέλος, στο πέμπτο μέρος, οι μητέρες, οι πατέρες και τα παιδιά ρωτήθηκαν αν είχαν κάτι άλλο να συμπληρώσουν και αν συμφωνούσαν ακόμα να χρησιμοποιηθούν οι απαντήσεις τους στην έρευνα: *«Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε; Συμφωνείτε ακόμα να χρησιμοποιήσουμε τις απαντήσεις σας για την έρευνά μας;»*

2.3.4 Διαδικασία

Η πρώτη επικοινωνία με τους συμμετέχοντες ή τις συμμετέχουσες ήταν τηλεφωνική και έγινε με ένα μόνο άτομο από την κάθε οικογένεια. Η ερευνήτρια ρώτησε αν ήταν πρόθυμοι να συμμετέχουν στη συνέντευξη για το θέμα που αφορούσε τη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία. Έπειτα από τη θετική τους απόκριση, ακολούθησε ο ορισμός ημερομηνίας, ώρας και χώρου όπου θα διεξαγόταν η συνέντευξη. Οι συνεντεύξεις έγιναν δια ζώσης, στο χώρο του σπιτιού της κάθε οικογένειας, εκτός από μία συνέντευξη η οποία έλαβε χώρα σε μία ήσυχη καφετέρια. Η συνέντευξη γινόταν με το κάθε μέλος της οικογένειας ξεχωριστά, ώστε να διατηρηθεί το απόρρητο των απαντήσεων. Οι συναντήσεις ξεκινούσαν με μια αρχική φιλική

κουβέντα και μία εισαγωγή στο θέμα της έρευνας. Στη συνέχεια, η ερευνήτρια έδωσε σε όλους τους γονείς το έντυπο συγκατάθεσης και ενημέρωσης και αφού συμφώνησαν με τους όρους και τις προϋποθέσεις, υπέγραψαν και ξεκινούσε η διαδικασία της συνέντευξης. Τελειώνοντας την συνέντευξη, η ερευνήτρια ευχαριστούσε τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες για το χρόνο που διέθεσαν. Η καταγραφή ήχου των συνεντεύξεων έγινε με την χρήση του κινητού τηλεφώνου και η διάρκεια τους κυμαίνονταν περίπου από πέντε έως δεκαπέντε λεπτά.

2.4 Ανάλυση

Σε ένα πρώτο βήμα, οι 18 συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν έτσι ώστε το υλικό να είναι κατάλληλο για επεξεργασία. Ως μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση. Η θεματική ανάλυση είναι μια μέθοδος για τον εντοπισμό, την ανάλυση και την αναφορά μοτίβων (θεμάτων) μέσα σε δεδομένα. Οργανώνει ελάχιστα και περιγράφει το σύνολο των δεδομένων με λεπτομέρεια (Braun & Clarke, 2006). Αυτό το είδος ανάλυσης συνίσταται στη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων. Η ερευνήτρια μπορεί να ανιχνεύσει πολυάριθμα μοτίβα νοήματος εντός των δεδομένων της, παρόλα αυτά εστιάζει σε εκείνα τα οποία είναι σχετικά με το θέμα το οποίο μελετά (Braun & Clarke, 2012). Σκοπός της θεματικής ανάλυσης είναι η δημιουργία μιας αναλυτικής και συστηματικής καταγραφής των κωδικοποιήσεων (codings) και των θεμάτων (themes) που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις (Braun & Clarke, 2006). Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, η ερευνήτρια προχώρησε στην κωδικοποίηση των δεδομένων. Οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί, οι οποίοι εκφράζουν το νόημα που αποδίδει η ερευνήτρια στο συγκεκριμένο τμήμα των δεδομένων, ονομάζονται κωδικοί (Braun & Clarke, 2012). Κωδικοποιήθηκαν με συστηματικό τρόπο τα σημεία των συνεντεύξεων και κάθε φορά που βρισκόταν ένα σχετικό περιεχόμενο, προστίθετο στους ήδη υπάρχοντες κωδικούς. Στο επόμενο στάδιο, η ερευνήτρια αναζήτησε τα κοινά θέματα ανάμεσα στους κωδικούς και οι κωδικοί ενοποιήθηκαν σε κοινά θέματα (θεματικούς άξονες). Τα θέματα είναι εννοιολογικές κατασκευές πιο αφηρημένες και γενικές από τους κωδικούς. Προκύπτουν από την επεξεργασία, τη σύγκριση, τη συγχώνευση των κωδικών και αντιστοιχούν σε ένα

επαναλαμβανόμενο μοτίβο νοήματος (Τσιώλης, 2018). Η διαδικασία της θεματικής ανάλυσης δεν αποτελεί μια τεχνικού τύπου ταξινομητική διαδικασία. Αντιθέτως, είναι μια δημιουργική διαδικασία κατά την οποία η ερευνήτρια αναγνωρίζει εντός των δεδομένων μοτίβα νοήματος που τα εννοιολογεί και τα οργανώνει. Στόχος της ανάλυσης δεν είναι κυρίως να επιβεβαιώσει ήδη γνωστά συμπεράσματα στην έρευνα βιβλιογραφίας, αλλά να αναδείξει νέες πτυχές του φαινομένου που μελετά (Τσιώλης, 2018).

Στην παρούσα έρευνα, η θεματική ανάλυση επιλέχθηκε για την ευελιξία της, την ευκολία στην εκμάθησή της, αλλά και γιατί είναι προσιτή στην ερευνήτρια, η οποία έχει μικρή εμπειρία στην ποιοτική έρευνα. Η θεματική ανάλυση μπορεί επίσης να εφαρμοστεί σε ένα ευρύ φάσμα θεωρητικών και επιστημολογικών προσεγγίσεων. Μέσω της θεωρητικής της ελευθερίας, η θεματική ανάλυση παρέχει ένα ευέλικτο και χρήσιμο ερευνητικό εργαλείο, το οποίο μπορεί δυνητικά να προσφέρει μια πυκνή περιγραφή του συνόλου των δεδομένων (Braun & Clarke, 2006).

Οι μονάδες ανάλυσης των συνεντεύξεων είναι δύο. Στην πρώτη ερώτηση των συνεντεύξεων *«Ποιες λέξεις ή φράσεις σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη φύση;»*, ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν οι λέξεις που ανέφεραν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες, ενώ στην δεύτερη ερώτηση *«Μπορείτε να μας πείτε μία σύντομη ιστορία για την εικόνα αυτή;»*, ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν οι προτάσεις των απαντήσεων.

2.5 Ζητήματα δεοντολογίας

Στην ποιοτική έρευνα, λόγω του προσωπικού χαρακτήρα που παίρνει πολλές φορές η ερευνητική διαδικασία, είναι απαραίτητο να έχουμε επίγνωση των οποιωνδήποτε μορφών δυσφορίας που μπορεί να προξενήσει η έρευνά μας. Για τον λόγο αυτό, η ερευνήτρια έπρεπε να λάβει υπόψη τα ζητήματα δεοντολογίας που παρουσιάζονται σε όλα τα στάδια κατά τη διάρκεια της. Απαραίτητη είναι η ενημέρωση και αμοιβαία συμφωνία για τα δικαιώματα των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών και η διασφάλιση της ανωνυμίας τους, προλαμβάνοντας την πιθανή ταυτοποίησή τους, την εχεμύθεια και την προστασία των προσωπικών δεδομένων που δίνονται κατά την ερευνητική διαδικασία (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Για την εξασφάλιση των

παραπάνω, η ερευνήτρια παίρνει τη συγκατάθεση τόσο από τον φορέα στον οποίο διεξάγεται η έρευνα όσο και από τους υποψήφιους συμμετέχοντες και συμμετέχουσες. Στη συνέχεια, αφού λαμβάνονται οι απαραίτητες άδειες και από τις δύο πλευρές, λίγο πριν το ξεκίνημα της συνέντευξης, η ερευνήτρια δίνει στις ενήλικες συμμετέχουσες και συμμετέχοντες ένα έντυπο συγκατάθεσης, τις ενημερώνει για τους κινδύνους που μπορεί να φέρει και αφού οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες δώσουν την άδειά τους για τους ίδιους και τα ανήλικα παιδιά τους που παίρνουν μέρος στη συνέντευξη, η ερευνήτρια ξεκινά τη διαδικασία.

Για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας, η ερευνήτρια πήρε άδεια από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, η οποία επικυρώθηκε από τη Συνέλευση του Τμήματος. Κατόπιν επικοινωνίας με τις οικογένειες, τους δόθηκε ένα έγγραφο ενημέρωσης και συγκατάθεσης. Το έγγραφο αυτό υπογράφηκε μόνο από ενήλικες και δινόταν μέσα από αυτό και η απαραίτητη συγκατάθεση για το ανήλικο παιδί. Μετά την παροχή της ενυπόγραφης συγκατάθεσης, πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις.

Κεφάλαιο 3- Αποτελέσματα

Στο πρώτο μέρος αυτής της ενότητας, παρουσιάζεται η ανάλυση των απαντήσεων στην ερώτηση: «Ποιες λέξεις ή φράσεις σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη φύση;». Η θεματική ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών ανέδειξε επτά θέματα: τα Συναισθήματα, την Αισθητική, τη Χλωρίδα, τη Ζωή, τα Τοπία, τις Δραστηριότητες και τις Απόρροιας φυσικής καταστροφής. Τα θέματα αυτά περιγράφονται παρακάτω, μαζί με παραδείγματα απαντήσεων που αντιστοιχούν σε καθένα από αυτά. Επειδή σε κάποιες απαντήσεις υπάρχουν παραπάνω από ένα θέματα, οι λέξεις που αντιστοιχούν σε κάθε θέμα παρατίθενται υπογραμμισμένες.

Το θέμα **Συναισθήματα** περιέχει λέξεις σχετικές με ευχάριστες συναισθηματικές καταστάσεις, όπως *ηρεμία, γαλήνη, ασφάλεια και αγάπη*.

«Ηρεμία, ομορφιά, αγάπη, την αγαπάμε τη φύση, αυτά.» M1

«Καταρχάς ηρεμία, ηρεμία, ησυχία, γαλήνη [...]» M2

Το θέμα **Αισθητική** περιέχει λέξεις σχετικές με την ομορφιά, όπως *πανέμορφο και ωραίο*.

«[...] γενικότερα κάτι ωραίο, κάτι το οποίο σε γαληνεύει, κάτι το οποίο ηρεμεί την ψυχή σου» M3

«Ηρεμία, ομορφιά, αγάπη, την αγαπάμε τη φύση, αυτά.» M1

«Λοιπόν η λέξη φύση είναι πανέμορφα δάση, καθαρά ποτάμια, πανέμορφες ακρογιαλιές και πανέμορφα, πανέμορφοι ορεινοί όγκοι βουνών.» Π3

Έπειτα, η **Χλωρίδα** περιέχει λέξεις που αναφέρονται σε φυτά, όπως *λουλούδια, δέντρα, και γρασίδι*.

«Λουλούδια, δέντρα, γρασίδι, ζώα, ήλιος, πράσινο, ζωή, οξυγόνο, αυτά.» Πδ2

«Πράσινο, πουλιά, βουνά, λουλούδια, κάμπους.» M4

«Λουλούδια, δέντρα, ποτάμια, εε ζώα, αυτά.» Πδ1

Στο θέμα της **Ζωής**, περιλαμβάνονται λέξεις σχετικές με έμβιους οργανισμούς, όπως *ζώα* και *άνθρωπος*, μέρη τα οποία κατοικούνται από ανθρώπους, όπως *χωριά* αλλά και στοιχεία που είναι απαραίτητα για την ύπαρξη ζωής, όπως το *οξυγόνο*.

«*Λουλούδια, δέντρα, γρασίδι, ζώα, ήλιος, πράσινο, ζωή, οξυγόνο, αυτά.*» Πδ2

«*Πράσινο, πουλιά, βουνά, λουλούδια, κάμπους.*» Μ4

«*Σκέφτομαι χωριά, βουνά [...].*» Μ6

«*Άνθρωπος, φυσική καταστροφή [...]*» Π2

Στο θέμα των **Τοπίων** περιλαμβάνονται λέξεις σχετικές με τη φύση, εκτός από την γλωρίδα και την πανίδα, όπως *πράσινο, ήλιος, ποτάμια, θάλασσα, και χωράφια*.

«*[...] ήλιος, πράσινο, ζωή, οξυγόνο*» Πδ2

«*Λοιπόν η λέξη φύση είναι πανέμορφα δάση, καθαρά ποτάμια, πανέμορφες ακρογιαλιές και πανέμορφα, πανέμορφοι ορεινοί όγκοι βουνών.*» Π3

«*Σκέφτομαι χωριά, βουνά [...].*» Μ6

Οι **Δραστηριότητες** περιλαμβάνουν λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται σε δραστηριότητες του ανθρώπου στη φύση, όπως *ψάρεμα, κυνήγι, ορειβασία, και βόλτα με παιδιά ή βόλτα με φίλους*.

«*Κυνήγι, ψάρεμα, πεζοπορία, ορειβασία*» Π1

«*Πράσινο, μία βόλτα με τα παιδιά μου στο βουνό, οδοιπορία, σύννεφα, ψήσιμο στην εξοχή, καλός καιρός.*» Π5

Τέλος στο θέμα **Απόρροιες φυσικής καταστροφής**, συμπεριλαμβάνονται λέξεις ή φράσεις που αφορούν τη φυσική καταστροφή, όπως *κάρβουνο, φυσική καταστροφή* και *αλλοίωση της φύσης*, αλλά και λέξεις ή φράσεις που αφορούν την αναγέννηση της φύσης, όπως *φυσική αναγέννηση*.

«[...] φυσική καταστροφή την οποία τη ζήσαμε πρόσφατα, αλλοίωση της φύσης που υπάρχει από τον άνθρωπο, αναγέννηση που το βλέπουμε αυτές τις μέρες αναγεννάται η φύση μετά τη μεγάλη καταστροφή, [...] φυσική αναγέννηση [...]». Π2

Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τις συχνότητες εμφάνισης των θεμάτων αυτών, ανά θέση στην οικογένεια (μητέρα, πατέρας, παιδί) και ανά περιοχή διαμονής (πυρόπληκτη, μη πυρόπληκτη περιοχή).

Πίνακας 3. Συχνότητες εμφάνισης των θεμάτων που αναφέρονται στην Ερώτηση 1, ανά θέση στην οικογένεια (μητέρα, πατέρας, παιδί) και ανά περιοχή διαμονής (πυρόπληκτη, μη πυρόπληκτη περιοχή) (N = 18)

Θέματα	Πυρόπληκτη Περιοχή				Μη Πυρόπληκτη Περιοχή			
	Μητέρα	Πατέρας	Παιδί	Σύνολο	Μητέρα	Πατέρας	Παιδί	Σύνολο
Συναισθήματα	3			3	1	1		2
Αισθητική	2			2				0
Χλωρίδα		1	3	4	3	2	2	7
Ζωή		1	3	5	1	1	3	5
Τοπία		2	3	5	3	3	2	8
Δραστηριότητες	1	1		2	1	1	1	3
Απόρροιες φυσικής καταστροφής	1	1		2				0

Από τον Πίνακα 3 προκύπτει ότι τα άτομα που έχουν βιώσει και τα άτομα που δεν έχουν βιώσει φυσική καταστροφή παρουσιάζουν τουλάχιστον τέσσερις διαφορές, αλλά και μία ομοιότητα. Η ομοιότητα είναι ότι τα θέματα στα οποία έχουν αναφερθεί οι περισσότεροι συμμετέχοντες και των δύο ομάδων είναι αυτά της Χλωρίδας, της Ζωής και των Τοπίων. Μία πρώτη διαφορά είναι ότι όλες οι μητέρες από τη μη πυρόπληκτη περιοχή αναφέρθηκαν στα θέματα Χλωρίδα και Ζωή, ενώ καμία από τις μητέρες της πυρόπληκτης περιοχής δεν αναφέρθηκε στα θέματα αυτά. Μία δεύτερη διαφορά είναι ότι οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες από την πυρόπληκτη περιοχή

ανέφεραν λέξεις που αφορούν τις Απόρροιες της φυσικής καταστροφής, ενώ οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες από τη μη πυρόπληκτη περιοχή δεν αναφέρθηκαν στο θέμα αυτό. Επίσης, όλες οι μητέρες της πυρόπληκτης περιοχής αναφέρθηκαν στα Συναισθήματα, ενώ μόνο μία μητέρα από τη μη πυρόπληκτη περιοχή αναφέρθηκε σε αυτά. Τέλος, για το θέμα της Αισθητικής έκαναν λόγο μόνο δύο μητέρες από την πυρόπληκτη περιοχή και καμία μητέρα από τη μη πυρόπληκτη περιοχή.

Στον Πίνακα 3, βλέπουμε επίσης ότι υπάρχουν διαφορές και ομοιότητες ανάμεσα στις απαντήσεις των πατέρων, των μητέρων και των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, μία σημαντική διαφορά είναι ότι στις απαντήσεις των γονέων προκύπτουν όλα τα θέματα που περιγράφηκαν παραπάνω, ενώ στις απαντήσεις των παιδιών προκύπτουν μόνο τα θέματα Χλωρίδα, Τοπία και Ζωή. Επίσης, ενώ οι περισσότερες μητέρες έχουν εστίασει στο θέμα των Συναισθημάτων, μόνο ένας πατέρας εστίασε στο θέμα αυτό. Τέλος, η Αισθητική αναφέρθηκε αποκλειστικά από μητέρες, ενώ στα θέματα Χλωρίδα, Τοπία και Δραστηριότητες έκαναν αναφορά τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες.

Στο δεύτερο μέρος των συνεντεύξεων, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να επιλέξουν μία από τις εικόνες που δόθηκαν και να αιτιολογήσουν την απάντησή τους.

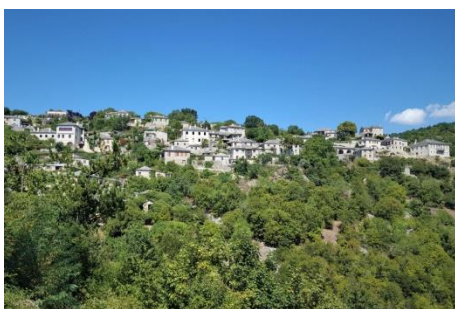
Στις απαντήσεις βρέθηκαν επτά θέματα: τα Συναισθήματα, τα Τοπία, η Αισθητική, οι Απόρροιες φυσικής καταστροφής, οι Δραστηριότητες, οι Συνήθειες και τα Άλλα. Τα θέματα αυτά περιγράφονται παρακάτω, μαζί με παραδείγματα απαντήσεων που αντιστοιχούν σε καθένα από αυτά. Κάτω από τις περιγραφές των θεμάτων, δίνονται και οι φωτογραφίες που αντιστοιχούν στα παραδείγματα των απαντήσεων.

Στο πρώτο θέμα, αυτό των **Συναισθημάτων**, περιλαμβάνονται απαντήσεις οι οποίες περιγράφουν αρνητικές ή θετικές συναισθηματικές καταστάσεις.

«[...] δεν μπορώ να ζήσω σε μέρος που δε βλέπει θάλασσα. Μου προκαλεί πάρα πολύ άγχος να μη βλέπω θάλασσα [...].» M2

«Διαλέγω αυτή, το θέμα αυτό [...] σου δίνει μία ηρεμία και μία ευχαρίστηση το να βρίσκεσαι σε αυτό το μέρος. Θα ήθελα ας πούμε να μείνω εκεί.» Π4

Το δεύτερο θέμα αφορά **Τοπία**, τα οποία σε πολλές από τις απαντήσεις συνδυάζουν περισσότερα από ένα στοιχεία, όπως για παράδειγμα πράσινο του βουνού με τη θέα της πόλης, ή τον συνδυασμό θάλασσας και πράσινου.

«Αυτή εδώ! Για το λόγο ότι συνδυάζει τη φύση με τα ζώα και είναι πολύ όμορφη. Μου αρέσει το πράσινο τριγύρω, το δρομάκι μέσα στα δέντρα, ο ουρανός που είναι γαλάζιος και συννεφιασμένος και το σκυλάκι.» Μ6

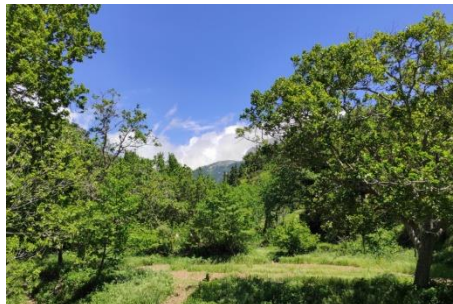

«Α η επιλογή μου είναι διότι συνδυάζει το βουνό που μου αρέσει εκπληκτικά συν το ποτάμι πού είναι το βασικό στοιχείο για μένα.» ΠΙ

Στη συνέχεια, στο θέμα της *Αισθητικής*, συμπεριλήφθηκαν οι απαντήσεις που εστιάζουν στο περιβάλλον της φωτογραφίας, στην αισθητική του τοπίου του, και των αντικειμένων που περιλαμβάνει η εικόνα.

«Εε γιατί έχει ωραίο περιβάλλον [...] έχει ωραία θέα, τα σύννεφα, αυτά.» ΠΔΙ

« Εε...αυτή, έχει ωραία χρώματα» Πδδ

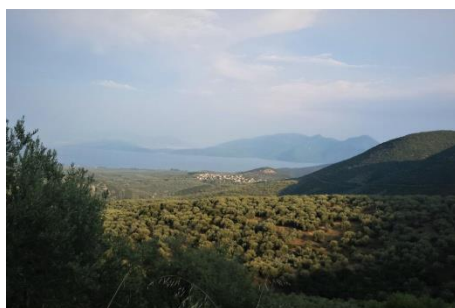

«Οκ! Θα διαλέξω αυτή την εικόνα, με τη θάλασσα. Μου αρέσει [...] που φωτίζονται τα δέντρα με αυτό το γλυκό χρώμα» Μ5

Έπειτα, στο θέμα της *Απόρροιας φυσικής καταστροφής*, γίνεται αναφορά στη απουσία του φυσικού περιβάλλοντος που κυριαρχούσε στην περιοχή πριν από τη φυσική καταστροφή αλλά και στην αναγέννησή του.

«Θα καταλήξω σε αυτήν γιατί βλέπω [...] και το πράσινο μπροστά μου, κάτι το οποίο το βλέπαμε μέχρι πρότινος στην περιοχή μας και κλαίμε που το χάσαμε, κλαίμε κάθε μέρα.» Μ1

«Γιατί έχει πράσινο και στις πόλεις δεν έχει και πολύ καλό αέρα,[...] ενώ στη φύση που ζούμε, ζούσαμε βασικά και εμείς εδώ πέρα αλλά σε λίγα χρόνια θα ξαναζούμε, έχει πολύ καθαρό αέρα [...].» Πδ 2

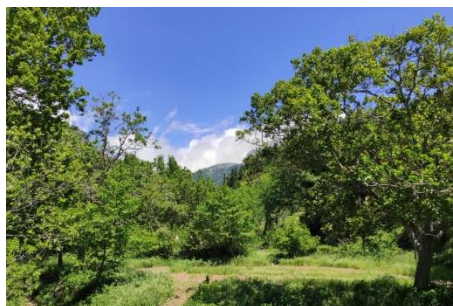

Στο θέμα των *Δραστηριοτήτων*, δηλώνεται η διάθεση για *παιχνίδι* σε τοπίο παρόμοιο με αυτό της εικόνας, αλλά αναφέρονται και *συνήθειες* οι οποίες είναι συνυφασμένες με περιβάλλοντα όπως αυτά των εικόνων, όπως είναι, για παράδειγμα, η συνήθεια διαμονής σε μέρος με θάλασσα ή παιχνίδι στο χωριό.

«Έτσι κάθομαι και εγώ με τις φίλες μου στο γρασίδι και παίζουμε διάφορα παιχνίδια εδώ στο χωριό μου.» Πδ4

«Γιατί [...] μπορείς να παίζεις ελεύθερα.» Πδ2

«Έχω συνηθίσει να μένω σε μέρος που έχει θάλασσα.» M2

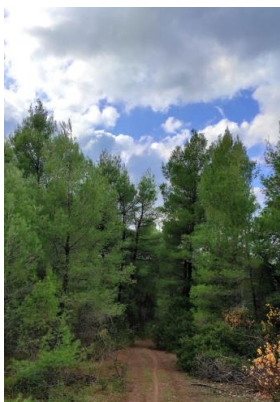

«Πρώτα από όλα μου θυμίζει τη φύση εδώ γύρω μας, μου θυμίζει την περιοχή που δουλεύω βασικά, εκεί που είναι τα μαντριά μου» M3

Έπειτα το θέμα των **Θύμησων** παραπέμπει σε τοποθεσίες, διακοπές και παιχνίδια, που θυμούνται οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες βλέποντας την εκάστοτε εικόνα.

«Θέλω αυτή την εικόνα. Αυτός ο δρόμος που θυμίζει το δρόμο στο χωριό μου που κάνω ποδήλατο με τους φίλους μου.» Πδ5

«Εε...αυτή, [...] μου θυμίζει το καλοκαίρι που δεν έχω σχολείο και παίζω στο χωριό μου.» Πδ6

«Οκ! Θα διαλέξω αυτή την εικόνα,[...] μου θυμίζει και τις διακοπές μας με την οικογένειά μου.» Μ5

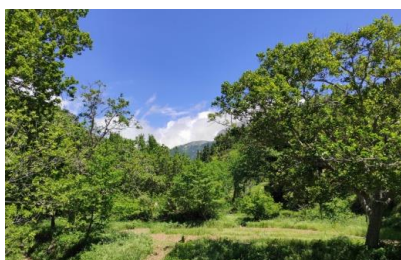

Τέλος, το θέμα *Άλλα* περιέχει κωδικούς που εμφανίστηκαν μία φορά ο καθένας και που δεν ταίριαζαν με κανένα από τα θέματα που προαναφέρθηκαν. Γίνεται λόγος για την *έλλειψη προσανατολισμού* όταν το τοπίο που απεικονίζεται στην φωτογραφία (θάλασσα) απουσιάζει (1), την *ύπαρξη καθαρού αέρα* σε περιοχές όπως αυτές της εικόνας που επιλέχθηκε (2), την *δήλωση της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση* (3), και για την *διάθεση εξερεύνησης* του τοπίου της εικόνας (4).

(1) «δεν μπορώ να προσανατολιστώ άμα δεν βλέπω θάλασσα» Μ2

(2) «έχει πολύ καθαρό αέρα οξυγόνο» Πδ 2

(3) «Η επιλογή μου έχει να κάνει με το φυσικό περιβάλλον και τη σχέση του με τον άνθρωπο» Π2

(4) «Τα βράχια που έχει πίσω σου βγάζει κάτι σαν να θέλεις να το εξερευνήσεις» Μ5

Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει συνοπτικά τα θέματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις της δεύτερης ερώτησης από μητέρες, πατέρες και παιδιά στην πυρόπληκτη και την μη πυρόπληκτη περιοχή.

Πίνακας 4. Συχνότητες εμφάνισης των θεμάτων που αναφέρονται στην Ερώτηση 2, ανά θέση στην οικογένεια (μητέρα, πατέρας, παιδί) και ανά περιοχή διαμονής (πυρόπληκτη, μη πυρόπληκτη περιοχή) (N = 18)

Θέματα	Πυρόπληκτη Περιοχή				Μη Πυρόπληκτη Περιοχή			
	Μητέρα	Πατέρας	Παιδί	Σύνολο	Μητέρα	Πατέρας	Παιδί	Σύνολο
Συναισθήματα	3		1	4	2	2		4
Αισθητική			2	2	1	2	2	5
Τοπία	3	2	1	6	1	2		3
Απόρροια φυσικής καταστροφής	1		1	2				0
Δραστηριότητες	1		1	2			2	2
Θύμηση	1			1	1			1
Άλλα	1	2	1	4	1			1

Από τον Πίνακα 4, προκύπτουν τόσο διαφορές όσο και ομοιότητες ως προς τις απαντήσεις των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών από τις δύο περιοχές. Όσον αφορά στις διαφορές, το θέμα της Απόρροιας της φυσικής καταστροφής προέκυψε μόνο στις απαντήσεις των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών από την πυρόπληκτη περιοχή. Στο θέμα της Αισθητικής, αναφέρθηκαν αρκετοί συμμετέχοντες και συμμετέχουσες από τη μη πυρόπληκτη περιοχή, ενώ μόνο δύο άτομα από την πυρόπληκτη περιοχή έκαναν αναφορά σε αυτό. Σχετικά με το θέμα Άλλο, αυτό προέκυψε στις απαντήσεις τεσσάρων συμμετεχόντων και συμμετεχουσών από την πυρόπληκτη περιοχή, αλλά μόνο από έναν συμμετέχοντα από τη μη πυρόπληκτη περιοχή. Όσον αφορά στις ομοιότητες, τα θέματα Τοπία, Δραστηριότητες και Θύμησης αναφέρθηκαν από συμμετέχοντες και συμμετέχουσες και από τις δύο περιοχές.

Στον Πίνακα 4, βλέπουμε επίσης ότι υπάρχουν διαφορές και ομοιότητες ανάμεσα στις απαντήσεις των πατέρων, των μητέρων και των παιδιών. Η πρώτη διαφορά είναι ότι η

πλειοψηφία των μητέρων εστίασαν στα Συναισθήματα (5 στις 6), ενώ μόνο δύο πατέρες και ένα παιδί εστίασαν σε αυτά. Έπειτα, οι Δραστηριότητες, μνημονεύθηκαν από τρία παιδιά αλλά από μία μόνο μητέρα, αντίθετα με το θέμα των Θύμησων, το οποίο αναφέρθηκε από δύο μητέρες και κανένα παιδί. Τα θέματα Τοπία και Άλλα αναφέρθηκαν εξίσου από μητέρες και πατέρες. Τέλος, αν και στην Αισθητική παρέπεμψαν μόνο μία μητέρα και δύο πατέρες, το θέμα αναφέρθηκε από τα 4 στα 6 παιδιά.

Κεφάλαιο 4- Συζήτηση

4.1 Συζήτηση-Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκαν οι διαφορές και οι ομοιότητες ανάμεσα στις αντιλήψεις μητέρων, πατέρων και των παιδιών τους για τη φύση, αλλά και οι διαφορές και ομοιότητες ως προς αυτές τις αντιλήψεις ανάμεσα στα άτομα που έχουν βιώσει φυσική καταστροφή και σε αυτά που δεν έχουν βιώσει. Για την μελέτη των ερωτημάτων διεξήχθησαν ημιδομημένες συνεντεύξεις σε 18 άτομα (6 μητέρες, 6 πατέρες και 6 παιδιά) σε πυρόπληκτη και σε μη πυρόπληκτη περιοχή (Εύβοια και Μαγνησία, αντίστοιχα). Οι συνεντεύξεις αποτελούνταν από δύο κύρια μέρη. Στο πρώτο μέρος, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ρωτήθηκαν *«Ποιες λέξεις ή φράσεις σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη φύση;»*. Στο δεύτερο μέρος, η ερευνήτρια έδειξε στους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες 26 εικόνες (βλ. Παράρτημα) και τους ζήτησε να επιλέξουν μία από αυτές και να αιτιολογήσουν την επιλογή τους: *«Θα ήθελα τώρα να επιλέξετε μία από αυτές τις εικόνες. Μπορείτε να μας πείτε λίγα πράγματα για την επιλογή σας;»*. Από τη θεματική ανάλυση των απαντήσεων βρέθηκε πως υπάρχουν διαφορές και ομοιότητες μεταξύ των απαντήσεων των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών της πυρόπληκτης και της μη πυρόπληκτης περιοχής, αλλά και μεταξύ γονέων και παιδιών.

Έπειτα, οι μητέρες, οι πατέρες και τα παιδιά παρουσιάζουν αρκετές διαφορές και ομοιότητες. Αρχικά οι μητέρες έχουν εστίασει περισσότερο στα συναισθήματα που τους προκαλεί η φύση. Είναι οι μοναδικές που αναφέρθηκαν σε θύμησης που τους προκαλούνται από τη φύση και οι μοναδικές που αναφέρθηκαν στην ολομέλειά τους σε τοπία. Στη συνέχεια, οι πατέρες μίλησαν όσο και οι μητέρες για χλωρίδα και στην μεγάλη τους πλειοψηφία σε τοπία. Τέλος τα παιδιά επικεντρώθηκαν περισσότερο στη ζωή που υπάρχει στη φύση και στη χλωρίδα. Σχεδόν ίσος αριθμός μητέρων, πατέρων και παιδιών αναφέρθηκαν στις δραστηριότητες που κάνουν στη φύση, στην αισθητική της φύσης και η πλειοψηφία και των τριών κατηγοριών μίλησε για τα τοπία που βρίσκουμε στη φύση. Πιο συγκεκριμένα οι κάτοικοι της μη πυρόπληκτης περιοχής εστίασαν κυρίως σε επιφανειακά χαρακτηριστικά της φύσης, όπως στην αισθητική, στην χλωρίδα και την ζωή που υπάρχει σε αυτή. Από την άλλη πλευρά οι κάτοικοι της πυρόπληκτης περιοχής εστίασαν περισσότερο σε συναισθήματα που

τους προκαλεί η επαφή με τη φύση, στις απόρροιες της φυσικής καταστροφής που βίωσαν και λιγότερο στην αισθητική.

4.1.1 Ομοιότητες και Διαφορές ανάμεσα σε γονείς και τα παιδιά τους

Από τη σύγκριση των θεμάτων που αναφέρθηκαν από μητέρες, πατέρες και παιδιά προέκυψαν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές. Επίσης, ενώ οι περισσότερες μητέρες έχουν εστίασει στο θέμα των Συναισθημάτων, μόνο δύο πατέρες και ένα παιδί εστίασαν στο θέμα αυτό. Επίσης είναι οι μοναδικές που αναφέρθηκαν σε θύμησης. Μία εξήγηση για το εύρημα αυτό μπορεί να είναι ότι οι γυναίκες εξωτερικεύουν περισσότερο τα συναισθήματά τους σε σχέση με τους άντρες, μία διαφορά που είναι έντονη σε καταστάσεις άγχους (Schacter, Gilbert, Nock, & Wegner, 2017) όπως για παράδειγμα μετά από τη βίωση φυσικής καταστροφής (Παπακωνσταντίνου, 2015).

Στις απαντήσεις των παιδιών επικράτησαν τα θέματα Χλωρίδα και Ζωή. Το εύρημα αυτό ταιριάζει με τις έρευνες των Keliher (1997), Cobern (1993), και Cobern, Gibson και Underwood (1999), οι οποίοι βρήκαν επίσης ότι πολλά παιδιά περιέγραψαν τη φύση με λέξεις, όπως δέντρα, λουλούδια και ζώα.

Κάποια από τα θέματα που αναφέρθηκαν σχεδόν από τον ίδιο αριθμό μητέρων πατέρων και παιδιών είναι η Αισθητική, τα Τοπία και οι Δραστηριότητες. Τόσο η Αισθητική όσο και τα Τοπία κατέχουν σημαντικό μέρος των αντιλήψεων για τη φύση σύμφωνα με τους Petrou και Korfiatis (2022). Όσον αφορά στις Δραστηριότητες, είναι ένα θέμα που έχει επεκτάσεις στην καθημερινή ζωή των ατόμων των δύο περιοχών, αφού και οι δύο περιοχές είναι κοντά στη φύση, έχοντας ως αποτέλεσμα οι δραστηριότητές των κατοίκων να εμπλέκονται σε μεγάλο βαθμό με αυτή. Εξάλλου, όπως ανέφερε και ο Wals (1994), η φύση βρίσκεται στο επίκεντρο πολλών δραστηριοτήτων της καθημερινότητάς μας.

4.1.2 Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε πυρόπληκτη και μη πυρόπληκτη περιοχή

Από τη σύγκριση των θεμάτων που αναφέρθηκαν από τα άτομα που έχουν και από τα άτομα που δεν έχουν βιώσει φυσική καταστροφή, προέκυψαν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές. Κοινό των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών και των δύο ομάδων

είναι ότι στις απαντήσεις τους βρέθηκαν τα θέματα της Χλωρίδας, της Ζωής και των Τοπίων. Η ομοιότητα αυτή μοιάζει αναμενόμενη, αν σκεφτούμε ότι στις περισσότερες έρευνες που μελετούν το ερώτημα «τι είναι φύση;» παίρνουν απαντήσεις όπως αυτές που εντάσσονται στα τρία αυτά θέματα (Cobern, 1993. Cobern, Gibson & Underwood, 1999. Keliher, 1994. Petrou & Korfiatis, 2022).

Ένα ακόμη κοινό των δύο ομάδων είναι οι αναφορές στην αισθητική. Στο θέμα της Αισθητικής, αναφέρθηκαν αρκετοί συμμετέχοντες και συμμετέχουσες από την πυρόπληκτη και από τη μη πυρόπληκτη περιοχή. Εφόσον οι εικόνες ήταν ένα από τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στη συνέντευξη, η παρατήρηση της αισθητικής του τοπίου της εικόνας προβλέπαμε ότι θα τραβούσε την προσοχή των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών. Ακόμη, όσον αφορά στις ομοιότητες, τα θέματα Δραστηριότητες και Θύμησες αναφέρθηκαν από συμμετέχοντες και συμμετέχουσες και από τις δύο περιοχές, αφού όπως ανέφερε και ο Wals (1994), η φύση βρίσκεται στο επίκεντρο πολλών δραστηριοτήτων (κυρίως των παιδιών).

Μία από τις διαφορές είναι ότι, ενώ όλες οι μητέρες από τη μη πυρόπληκτη περιοχή αναφέρθηκαν στα θέματα Χλωρίδα και Ζωή, καμία από τις μητέρες της πυρόπληκτης περιοχής δεν αναφέρθηκε στα θέματα αυτά. Επίσης, όλες οι μητέρες από την πυρόπληκτη περιοχή ανέφεραν τα Συναισθήματα. Μία ερμηνεία για τα αποτελέσματα αυτά είναι ότι η εξοικείωση των ατόμων που μένουν στην πυρόπληκτη περιοχή με τη φύση τους δημιουργεί θετικά συναισθήματα (Aaron & Witt, 2011). Συμπληρωματικά, τα άτομα από την πυρόπληκτη περιοχή, λόγω των πιο πλούσιων εμπειριών από τη φύση, είναι πιθανό να εστίασαν περισσότερο σε συναισθήματα και όχι τόσο σε εξωτερικά χαρακτηριστικά της φύσης, όπως είναι η Χλωρίδα και η Ζωή.

Μια δεύτερη διαφορά είναι ότι οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες από την πυρόπληκτη περιοχή ανέφεραν λέξεις που σχετίζονται με τις φυσικές καταστροφές, ενώ οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες από την μη πυρόπληκτη περιοχή δεν έκαναν καμία αναφορά σε αυτό το θέμα. Όπως έδειξε και η έρευνα της Lee (1999), τα άτομα μπορούν να αναφέρονται στις φυσικές καταστροφές που έχουν βιώσει ακόμη και μεγάλο διάστημα μετά από το συμβάν.

Τέλος, ενδιαφέρον έχει ότι το θέμα Άλλο αναφέρθηκε συχνότερα από συμμετέχοντες και συμμετέχουσες από την πυρόπληκτη παρά από τη μη πυρόπληκτη περιοχή. Υπενθυμίζεται ότι το θέμα αυτό περιέχει απαντήσεις που δεν ταιριάζουν στα

υπόλοιπα θέματα. Κατά κάποιον τρόπο, λοιπόν, η συχνότερη αναφορά στο θέμα αυτό δείχνει και πλουσιότερες απόψεις για τη φύση. Η διαφορά αυτή μπορεί να έχει να κάνει με την μεγαλύτερη εξοικείωση των ατόμων της πυρόπληκτης περιοχής με τη φύση, λόγω της χρόνιας διαβίωσης σε μέρος κοντά στο φυσικό περιβάλλον. Σύμφωνα με την Fägerstam (2012), μία εξήγηση θα μπορούσε να είναι ότι η πρόσβαση στη φύση αναπτύσσει μια σύνδεση με αυτή, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πλουσιότερες απόψεις για τη φύση.

4.2 Περιορισμοί και δυνατά σημεία της έρευνας

Οι βασικοί περιορισμοί της παρούσας έρευνας αφορούν στον αριθμό των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών και στη φύση της συνέντευξης. Πιο συγκεκριμένα, λόγω του μικρού μεγέθους τους δείγματος, τα συμπεράσματα που προέκυψαν δεν μπορούν να γενικευτούν σε μεγαλύτερο πληθυσμό. Επιπλέον, στο τέταρτο μέρος των συνεντεύξεων, η ερευνήτρια ζήτησε από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες να αφηγηθούν μία ιστορία με βάση την εικόνα που είχαν επιλέξει (*Μπορείτε να μας πείτε μία σύντομη ιστορία για την εικόνα αυτή;*). Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στην ερώτηση, φάνηκε ότι η ερώτηση αυτή ήταν πολύ γενική κι έτσι δεν χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα.

Ένα από τα δυνατά σημεία της έρευνας είναι η πρωτοτυπία της. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, η κλιματική κρίση έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την κοινή γνώμη και έχει ευαισθητοποιήσει τον παγκόσμιο πληθυσμό. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, που τα τελευταία χρόνια έχει πληγεί από διάφορες φυσικές καταστροφές εκτός από τις πυρκαγιές όπως πλημμύρες, σεισμοί κ.α., οι έρευνες που αφορούν τις φυσικές καταστροφές, είναι κάτι παραπάνω από επίκαιρες. Η έρευνα αυτή δε μελέτησε όμως μόνο τις φυσικές καταστροφές ή τις απόψεις των παιδιών για τη φύση, όπως οι περισσότερες έρευνες, αλλά τις απόψεις τόσο των παιδιών όσο και των γονέων τους για τη φύση. Έτσι στην έρευνα αυτή επιτυγχάνεται εκτός από τη μελέτη των απόψεων για τη φύση (εστιάζοντας στις διαφορές που προκύπτουν από τη βίωση φυσικής καταστροφής) και η μελέτη της επιρροής της οικογένειας στις απόψεις των παιδιών για τη φύση.

Επιπλέον, ένα από τα δυνατά στοιχεία αυτής της έρευνας είναι ότι οι ερευνήτριες που πήραν τις συνεντεύξεις γνώριζαν προσωπικά ή οικογενειακά τις οικογένειες τις οποίες έλαβαν μέρος στις συνεντεύξεις. Οι γνωριμίες αυτές είναι πιθανό να ωφέλησαν τα άτομα ώστε να μιλήσουν πιο ελεύθερα στις συνεντεύξεις και ιδιαίτερα τις οικογένειες από την περιοχή της Εύβοιας, οι οποίες είχαν πληγεί από την πυρκαγιά. Τέλος η ξενόγλωσση βιβλιογραφία που ερευνήθηκε έδειξε πως δεν υπάρχει παρόμοια έρευνα. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι υπάρχει αρκετός χώρος για περαιτέρω μελέτη.

4.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς το θέμα αυτό δεν έχει ερευνηθεί αρκετά στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Στις προτάσεις για μελλοντική διερεύνηση του θέματος συμπεριλαμβάνεται η επανάληψη της έρευνας συγκεκριμενοποιώντας την ερώτηση που αφορά στις ιστορίες. Επίσης, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να επαναληφθεί μία παρόμοια έρευνα που να εστιάζει στις ομοιότητες και διαφορές των απόψεων μητέρων, πατέρων και παιδιών που ζουν σε αστικό περιβάλλον, σε σύγκριση με αυτούς που ζουν στην επαρχία. Επιπλέον, θα είχε ενδιαφέρον να διεξαχθεί η ίδια έρευνα και σε περιοχές οι οποίες ήταν πυρόπληκτες παλαιότερα ή είχαν πληγεί από άλλα είδη φυσικών καταστροφών (όπως σεισμοί ή πλημμύρες).

Συμπερασματικά, η παρούσα έρευνα είχε στόχο να διερευνήσει τις απόψεις παιδιών και των γονέων τους για τη φύση, εστιάζοντας στις διαφορές ως προς την εμπειρία βίωσης φυσικής καταστροφής ή όχι. Το θεωρητικό της πλαίσιο βασίζεται στις θεωρίες σχετικά με την περιβαλλοντική συνείδηση, την περιβαλλοντική ψυχολογία και την αναπτυξιακή ψυχολογία. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στην έρευνα έδειξαν ότι υπάρχουν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές ανάμεσα στα άτομα που έχουν βιώσει σε σχέση με τα άτομα που δεν έχουν βιώσει φυσική καταστροφή, ως προς τις απόψεις τους για τη φύση. Ομοιότητες και διαφορές ως προς τις αντιλήψεις για τη φύση φάνηκε να υπάρχουν επίσης μεταξύ των μελών μιας οικογένειας (μητέρα, πατέρα, παιδί). Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να

αποτελέσουν πεδίο προβληματισμού και αφορμή για συζήτηση με γονείς και παιδιά φέρνοντάς τη φύση στο επίκεντρο των προβληματισμών τους.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Aaron, Rachel & Witt, Peter. (2011). Urban Students' Definitions and Perceptions of Nature. *Children, Youth and Environments*, 21, 145-167. <https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.21.2.0145>.
- Bonnett, M. B., & Williams, J. (1998). Environmental education and primary children's attitudes towards nature and the environment. *Cambridge Journal of Education*, 28(2), 159-174. <https://doi.org/10.1080/0305764980280202>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V. & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
- Burgess, D. J. & Mayer-Smith, J. (2011). Listening to children: Perceptions of nature. *Secondary Education*, 3. Ανακτήθηκε 12/2/22 από https://cedar.wvu.edu/secondaryed_facpubs/3
- Cheng, J. C. & Monroe, M. C. (2010). Connection to nature: Children's affective attitude toward nature. *Environment and Behavior*, 44, 31-49. <https://doi.org/10.1177/0013916510385082>
- Cobern, W. W., Gibson, A. T., & Underwood, S. A. (1999). Conceptualizations of nature: An interpretive study of 16 ninth graders' everyday thinking. *Journal of Research in Science Teaching*, 36(5), 541-564. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2736\(199905\)36:5<541::AID-TEA3>3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2736(199905)36:5<541::AID-TEA3>3.0.CO;2-1)

- Cobern, W.W. (1993), College students' conceptualizations of nature: An interpretive world view analysis. *Journal of Research in Science Teaching*, 30, 935-951. <https://doi.org/10.1002/tea.3660300810>
- Demeritt, D. (2002). What is the “social construction of nature”? A typology and sympathetic critique. *Progress in Human Geography*, 26, 767-790. <https://doi.org/10.1191/0309132502ph402oa>
- Ducarme, F. & Denis, C. (2020). What does ‘nature’ mean? *Palgrave Communications*, 6. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0390-y>
- Fägerstam, E. (2012). Children and young people's experience of the natural world: Teachers' perceptions and observations. *Australian Journal of Environmental Education*, 28(1), 1-16. <https://doi.org/10.1017/ae.2012.2>
- Kalvaitis, D & Monhardt, R. (2012). The architecture of children's relationships with nature: A phenomenographic investigation seen through drawings and written narratives of elementary students. *Environmental Education Research*, 18, 209-227. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.598227>
- Keliher, V. (1997). Children's perceptions of nature. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 6(3), 240-243. <https://doi.org/10.1080/10382046.1997.9965051>
- Lee, O. (1999). Science knowledge, world views, and information sources in social and cultural contexts: Making sense after a natural disaster. *American Educational Research Journal*, 36(2), 187-219. <https://doi.org/10.3102/00028312036002187>
- Liu, S.-C. & Lin, H.-S. (2014). Undergraduate students’ science-related ideas as embedded in their environmental worldviews. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 12. <https://doi.org/10.1007/s10763-013-9448-2>
- Paraskeva-Hadjichambi, D., Korfiatis, K., Hadjichambis, A., & Arianoutsou, M. (2012). Conservation reasoning and proposed actions for the protection of threatened plant species: Insights from a sample of rural and urban children of

- Cyprus. *Society & Natural Resources*, 25(9), 868–882.
<https://doi.org/10.1080/08941920.2011.642461>
- Payne, P. (1998). Children's conceptions of nature. *Australian Journal of Environmental Education* 14(1), 19–26.
<https://doi.org/10.1017/S0814062600003918>
- Payne, P. (2005). Families, homes and environmental education. *Australian Journal of Environmental Education*. 21(3), 81-95.
<https://doi.org/10.1017/S0814062600000975>
- Petrou, S & Korfiatis, K. (2022). Transformations of children's environmental conceptions through their participation in a school kitchen-garden project. *Environmental Education Research*, 28(4), 524-544. <https://doi.org/10.1080/13504622.2022.2051440>
- Schultz, P. W. (2000). Empathizing with nature: The effects of perspective taking on concern for environmental issues. *Journal of Social Issues*, 56(3), 391–406.
<https://doi.org/10.1111/0022-4537.00174>
- Vining, J., Merrick, M. S., & Price, E. A. (2008). The distinction between humans and nature: Human perceptions of connectedness to nature and elements of the natural and unnatural. *Human Ecology Review*, 15(1), 1–11.
<http://www.jstor.org/stable/24707479>
- Wals, A. (1994). Nobody planted it, it just grew! Young adolescents' perceptions and experiences of nature in the context of urban environmental education. *Children's Environments*, 11, 177-193. <https://doi.org/10.2307/41515260>
- Williams, R. (1985). *Keywords: a Vocabulary of Culture and Society*. Oxford University Press.

Ελληνόγλωσση

- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας* (Α. Αϊδίνης, επιμ.). Gutenberg.
- Robson, C. (2010) *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου* (Κ. Μιχαλοπούλου, Επιμ.). Gutenberg.

- Schachter, D. L., Gilberg, D. T., Wegner, D. M. & Noch, K. M. (2021). Εισαγωγή στην Ψυχολογία (Σ. Βοσνιάδου, επιμ.). Gutenberg.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε 27/5/22 από <http://hdl.handle.net/11419/5826>
- Λαγουμιντζής, Γ., Βλαχόπουλος, Γ., & Κουτσογιάννης, Κ. (2015). *Μεθοδολογία της έρευνας στις επιστήμες υγείας* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε 14/7/22, από <http://hdl.handle.net/11419/5360>
- Παπακωνσταντίνου, Κ. (2015). *Περιβαλλοντική ψυχολογία: Οι φυσικές καταστροφές και οι επιπτώσεις τους στην ψυχολογία των ανθρώπων*. Ιδρυματικό Αποθετήριο Ελλάνικος. Ανακτήθηκε 14/7/22, από <http://hdl.handle.net/11610/15644>.
- Σαραφίδου, Γ.Ο. (2011). *Συνάρθρωση ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων: Η εμπειρική έρευνα*. Gutenberg.
- Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρητικές-μεθοδολογικές συμβολές και μελέτες περίπτωσης* (σελ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης & Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Παράρτημα

